

Folkeskolens formål

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Tysk

Faghæfte 17

Undervisningsministeriet 1995
Folkeskoleafdelingen

Tysk

Faghæfte 17

© Undervisningsministeriet,
Folkeskoleafdelingen

Forsidebillede: Kunstmaler Jesper Christiansen

Grafisk tilrettelægger: Anne Rohweder IDD

Grafisk produktion: Rota-Rota

Trykt på 115 g CyclusPrint genbrugspapir

Printed in Denmark 1995

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87- 603- 0639- 4

Faghæfte 1-30

ISBN: 87-603-0657-2

Bestillingsnummer: UVM 5-208

UVM 5-222 Helt sæt

Undervisningsministeriets forlag,

Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K.

Tlf: 3392 5220 – Fax: 3392 5219

eller hos en boghandler

Billedliste:

Side 9: Paul Glaser, Berlin

Side 19: Statens Pædagogiske Forsøgscenter

Indhold

Forord 5

Indledning 8

Formål 9

Centrale kundskabs- og færdighedsområder 10

Læseplan 12

7.-10. klasse 12

1. forløb, 7. klasse 12

2. forløb, 8.-9. klasse 13

3. forløb, 10. klasse 15

8.-9. klasse 17

Eventuel fortsættelse efter 8.-9. klasse 19

Vejledning 20

Begynderundervisningen i tysk 20

Praktisk-musiske arbejds- og udtryksformer 23

Kultur- og samfundsforhold 25

De kommunikative færdigheder 28

Formålsbestemte aktiviteter 28

Tekstarbejdet 30

Det skriftlige arbejde 32

Sprog og sprogbrug 34

Sprogtegnelse 37

Det tværfaglige og projektorienterede arbejde 39

Intern evaluering og undervisningsdifferentiering 42

Inddragelse af ny informationsteknologi 45

Bilag:

Prøvebekendtgørelsen vedr. tysk 48

Forord

Folkeskolens fag og obligatoriske emner er i faghæfterne beskrevet fag for fag, men det er vigtigt at holde sig for øje, at de udgør et samlet hele. De udgør en central del af den ballast, som børn og unge skal bringe med sig ind i næste årtusinde.

Elever modtager mange indtryk og gør mange erfaringer i deres hverdag – i skolen og uden for skolen, og skolens undervisning skal bidrage til, at eleverne kan opnå overblik og sammenhæng. Skolen skal medvirke til, at de mange informationer og erfaringer udvikler sig til indsigt og til forståelse. Og samtidig skal skolen sikre, at eleverne opnår en grundlæggende viden på alle centrale områder.

Indholdet i de enkelte fag er ikke valgt ud fra en forestilling om at udvikle »små fagfolk«. Undervisningen i dansk skal ikke gøre eleverne til dansklærere, i fysik til atomfysikere etc. Læseplanerne udgør rammerne for, hvad enhver ung eller voksen bør vide for at kunne tage stilling til tidens vidtrækkende kulturelle, politiske, økonomiske og miljømæssige spørgsmål. Undervisningen danner også grundlag for fortsat uddannelse, for at kunne skabe rammer om et rigt liv og for at kunne glæ-

des og undres over livets mangfoldighed og dybde.

Derfor må de enkelte fag ikke opleves stykvis og delt. Nogle fag er fælles om en humanistisk forståelse af tilværelsen, nogle fag indeholder en samfundsfaglig dimension, og andre fag giver erfaringer med naturvidenskabelige betragtningssmåder. Nogle fag giver viden om vor fysiske og sundhedsmæssige udvikling, andre giver mulighed for at opleve glæden og nytten ved praktisk bearbejdning af ting i omverdenen ved brug af redskaber. Mange fag udvikler færdigheder i at kommunikere med omverdenen, men ethvert sprog – dansk eller fremmedsprog – er en del af en kultur og må ikke blive til teknik alene. Forholdet mellem sprog og kultur er i særlig grad nærværende for de elever, som ikke er født eller opvokset i Danmark.

Eleverne skal gennem undervisningen erkende både mulighederne og begrænsningerne i fagenes betragtningssmåder. En del af undervisningen skal derfor fremover foregå tværfagligt og projektorienteret. Skolefagene udgør et ordningssystem i vor kulturkreds, men tilværelsen kan ikke forstås inden for de enkelte fags grænser. Behovet for

»sammenhængsforståelse« vil i perioder sprænge fagrammerne. Virkelighedsnær undervisning må tage sit udgangspunkt uden for skolens egen verden, men bearbejdes med de redskaber, der gennem generationer er udviklet inden for fagene.

Lokale læseplaner

I folkeskolelovens § 44, stk. 8 hedder det bl.a.: »Skolebestyrelsen udarbejder forslag til kommunalbestyrelsen om skolens læseplaner«. Og i § 40, stk. 3: »Kommunalbestyrelsen godkender skolernes læseplaner efter forslag fra de enkelte skolebestyrelser«. Loven lægger således op til, at initiativet til læseplansarbejdet tages på skolen. Dog kan der – afhængig af lokale ønsker og behov – være forskellige holdninger til, hvordan arbejdet bør tilrettelægges. Nogle kommuner vil ønske at understrege den enkelte skoles egenart, andre vil ønske at understrege fællestræk ved det kommunale skolevæsen. Ved udarbejdelse af egne læseplaner – eller indarbejdelse af ændringer i ministeriets vejledende læseplaner - skal man være opmærksom på, at også de lokale læseplaner bør skrives, så de angiver nogle overordnede og uomgængelige, men samtidig rummelige indholdselementer.

Samtidig bør de lokale læseplaner afspejle, at man har taget hensyn til folkeskolens overordnede formål, til samspillet mellem opfyldelse af fagets formål, inddragelse af centrale kund-

skabs- og færdighedsområder, elevernes forudsætninger samt undervisningens rammer. Det betyder bl.a., at læseplanerne skal være rummelige og give plads til fordybelse, overblik, sammenhæng og til ligeværdig og udviklende dialog. Det betyder endvidere, at udgangspunktet for undervisningen er elevernes behov, og det betyder endelig, at der i beskrivelse af progression skal tages hensyn til elevernes modenhed og udvikling.

Med folkeskolelovens krav om elevernes ansvarlige involvering i undervisningsprocessen vil skolens læseplaner være et naturligt udgangspunkt for en stadig dialog lærere og elever imellem. Dialogen skal sikre, at valg af arbejdsformer, metoder og stofvalg foregår i samarbejde.

Læreren har samtidig i et forpligtende samarbejde med kolleger og skolens ledelse ansvaret for forberedelse af egen undervisning og for inddragelsen af elever og forældre i relevante beslutningsprocesser.

Integration af edb

Lokalt skal man være opmærksom på, at edb skal beskrives som en integreret del af alle fag, hvor det skønnes, det naturligt kan fremme arbejdet med fagets forskellige områder. Dels skal alle elever have mulighed for at opnå nogle grundlæggende færdigheder, og dels skal fagene inddrage de informationsteknologiske hjælpemidler, hvor

de kan fremme arbejdet med fagenes begreber, emner og metoder.

Et grønt islæt

Af formålet for folkeskoleloven fremgår det, at folkeskolen skal bidrage til elevernes forståelse af menneskets samspil med naturen. Det grønne islæt er ikke kun et anliggende for biologi, geografi, natur/teknik og samfundsfag, men skal indgå i alle fag, hvor det skønnes naturligt i undervisningens sammenhæng. Eleverne skal have mulighed for at forbinde de naturfaglige indfaldsvinkler med andre fags betragtningsmåder og med stillingtagen, engagement, holdninger og handlinger.

Det praktisk-musiske

Den praktisk-musiske dimension er en vigtig del af den almene dannelse, og den skal derfor medtænkes i skolens daglige arbejde. Det skal fremgå af læseplanerne, hvilke muligheder der er i valg af indhold, arbejds- og udtryksformer. Det betyder, at eleverne ikke

blot skal have mulighed for at udtrykke sig praktisk-musisk, men at de også skal have mulighed for at møde en mangfoldighed af oplevelser og sanserindtryk.

Nogle fag er traditionelt gjort til de praktisk-musiske. Det betyder ikke, at de alene står for dette område, men at de både i indhold og arbejdsformer arbejder med det praktisk-musiske. Derfor har de en særlig forpligtelse til at give viden om indhold og arbejdsformer videre, så den praktisk-musiske dimension kan tænkes ind i alle fag, i tværgående emner og problemstillinger med hensyn til både indhold og udtryks- og arbejdsformer.

Jeg ved, læseplansarbejdet har været meget omfattende, og jeg vil gerne igen takke alle, der har bidraget til fornyelsen af skolens indhold. Med disse faghæfter er jeg sikker på, skolerne har fået det bedst mulige grundlag for undervisningen.

Ole Vig Jensen

Indledning

Ifølge lovbekendtgørelse nr. 55 af 17. januar 1995 om folkeskolen udsender undervisningsministeren hermed faghæftet for tysk.

Hæftet indeholder formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, de vejledende læseplaner og undervisningsvejledningen for tysk. Endelig indeholder hæftet § 31 og § 41 fra »Bekendtgørelse nr. 639 af 21. juli 1995 om folkeskolens afsluttende prøver mv. og om karaktergivning i folkeskolen«.

Formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, vejledende læseplaner og undervisningsvejledninger er blevet til gennem et omfattende arbejde i 7 læseplansudvalg støttet af sekretariatsgrupper for hvert af folkeskolens fag og emner. I dette arbejde har medvirket repræsentanter for lærernes og forældrenes organisationer samt andre fagligt og pædagogisk kyndige personer. Virksomheden i læseplansudvalgene har været holdt sammen af et koordineringsudvalg, hvor bl.a. personer med indsigt i ungdomsuddannelserne og repræsentanter for kommunerne har deltaget. Endelig har formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder og vejledende læseplaner været forelagt Folkeskolerådet til høring. Undervejs i arbejdet er der modtaget mange og værdifulde ideer og reaktio-

ner, som væsentligt har bidraget til at kvalificere resultatet.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder er bindende forskrifter for den enkelte lærer. Den vejledende læseplan henvender sig til de kommunale skolemyndigheder med angivelse af, hvorledes en skoles læseplan kan – men ikke nødvendigvis skal – udformes. Undervisningsvejledningen er tænkt som et inspirationsmateriale til brug ved lærerens tilrettelæggelse af undervisningen.

Følgende personer har deltaget i sekretariatsgruppens arbejde:

Seminarieadjunkt Karen Aarø

Lektor Hans Lammers

Lektor Hans Jørn Bock

Overlærer Anne Grete-Egede Andersen

Leder af sekretariatsgruppen:

Fagkonsulent Niels Plischewski til 1. august 1994

Fagkonsulent Georg E. Schjørring fra 1. august 1994

I øvrigt ønsker gruppen at takke interesserede og engagerede fagkolleger i mange sammenhænge for bidraget til arbejdet.

Ivan Sørensen

Formål

Formålet med undervisningen i tysk er, at eleverne tilegner sig kundskaber og færdigheder, således at de kan forstå talt og skrevet tysk og kan udtrykke sig mundtligt og skriftligt. Undervisningen skal samtidig udvikle elevernes bevidsthed om tysk sprog og sprogbrug samt om sprogtilegnelse.

Stk. 2. Undervisningen skal skabe rammer for oplevelse, indsigt og samarbejde samt styrke elevernes aktive

medvirken. Herved skal undervisningen bidrage til, at eleverne bevarer lysten til at beskæftige sig med sprog og kultur til fremme af deres videre udvikling.

Stk. 3. Undervisningen skal give eleverne indsigt i kultur- og samfundsforhold i tysktalende lande og derved styrke deres internationale forståelse og forståelse af egen kultur.

Billedet fjernet på grund af ophavsret

Berlin rummer muligheder for at beskæftige sig med aktuelle eller historiske, litterære og kunstneriske aspekter af kultur- og samfundsforhold. Luftfotografiet gengiver byens centrum med Brandenburger Tor; Unter den Linden og Rigsdagsbygningen. I baggrunden fjernsynstårnet på Alexanderplatz.

Centrale kundskabs- og færdighedsområder

Sprog udvikles i et menneskeligt fællesskab og er således udtryk for et lands eller en gruppes kultur.

Undervisningen i tysk skal give eleverne mulighed for at kunne bruge tysk som kommunikationsmiddel i mellemeuropæiske og internationale sammenhænge. Sproget er et redskab, som både kan give dem del i værdifulde kundskaber og oplevelser samt muligheder for at udveksle tanker, holdninger, følelser osv. Derved bidrager tilegnelsen af sproget til elevernes personlige udvikling.

Når eleverne møder tysk i skolen, har de fra undervisningen i dansk og engelsk viden og erfaringer om sprog, sprogbrug og sprogtilegnelse. Endvidere møder de fleste elever i deres dagligdag uden for skolen fremmedsprog i et stadigt stigende omfang. Undervisningen i tysk må bygge på disse forudsætninger.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er angivelser af undervisningens indhold, og de skal anvendes som pejlemærker både ved planlægningen og ved evalueringen af undervisningsforløb.

Kommunikative færdigheder

Eleverne skal bruge tysk til mange forskellige formål. De skal derfor arbejde med:

- at forstå talt tysk af forskellige typer og reagere på det på en måde, der er relevant for situationen
- at udtrykke sig hensigtsmæssigt både i samtaler og i sammenhængende mundtlige fremstillinger
- at forstå og bearbejde forskellige typer af tekster ud fra forskellige formål, herunder billed-, film-, fjernsyns- og videotekster
- at læse tekster, som kan opfylde behov for blandt andet information, spænding og oplevelser
- at udtrykke sig hensigtsmæssigt i sammenhængende skriftlige fremstillinger.

Sprog og sprogbrug

Sprogets brug bestemmes af en række forhold som hensigt, situation, afsender og modtager. Eleverne skal derfor arbejde med:

- det tyske sprogs opbygning og funktion, herunder ordforråd, udtale og grammatik
- sprogets forskellige virkemidler, herunder den betydning det har at udtrykke sig præcist, varieret og sammenhængende
- forskelle og ligheder både mellem tysk og dansk og mellem tysk og andre fremmedsprog.

Sprogtilegnelse

Eleverne skal udvikle deres forståelse af, hvordan de bedst tilegner sig tysk. De skal derfor arbejde med:

- strategier, der understøtter forståelsen af sproget og fremmer sprogproduktionen
- varierede arbejds- og samarbejdsformer
- praktisk-musiske aktiviteter
- grammatikker, ordbøger og andre opslagsværker

- forskellige medier, herunder elektroniske, blandt andet til tekstbehandling, informationsøgning og kommunikation.

Kultur- og samfundsforhold

Eleverne skal opleve, at de igennem sprog får indblik i kultur. De skal derfor arbejde med:

- levevilkår, dagligliv, værdiforestillinger og normer i tysksprogede lande
- forskelle og ligheder mellem den tysksprogede kultur og egen kultur
- at orientere sig om omverdenen gennem brug af tysk også som internationalt kommunikationsmiddel og derved udvikle deres forståelse af andres kulturelle forudsætninger og måder at leve på
- tysk i tværfaglige sammenhænge, fx i tema- og projektarbejde.

Læseplan

Tysk 7.-10.klasse

Læseplanen indeholder en angivelse af undervisningens progression i tre forløb. Tyskundervisningen skal dog betragtes som et samlet hele fra 7. til 9./10. klasse uden mærkbare overgange mellem forløbene.

Undervisningen skal over en periode omfatte samtlige fire centrale kundskabs- og færdighedsområder. Disse skal ses i en tæt, indbyrdes sammenhæng og bør integreres i de enkelte undervisningsforløb.

Undervisningen bygger på, at eleverne bl.a. fra dansk og engelsk allerede har en kunnen, viden og erfaring med hensyn til at lære, til sprog og dets brug, til begreber, til forståelse af deres omverden samt til brug af edb.

Eleverne opbygger igennem hele undervisningsforløbet deres selvtillid som sprogbrugere og deres forståelse af gode arbejds- og samarbejdsformers betydning for sprogtilegnelsen. Der skiftes således mellem forskellige organisationsformer (individuel, par, gruppe, klasse) afhængig af aktiviteterens art.

De sproglige aktiviteter tilrettelægges således, at eleverne møder en mangfoldighed af oplevelser og sanseindtryk. Praktisk-musiske arbejds- og udtryksformer indgår i de sammenhænge, hvor de kan tilføre undervisningen en yderligere dimension.

1. forløb 7. klasse

Eleverne skal arbejde med emneområder, der er konkrete, dagligdags og virkelighedsnære, samtidig med at de appellerer til elevernes fantasi.

Kommunikative færdigheder

Eleverne skal arbejde med:

- lyttefærdighed, blandt andet gennem brug af video og lydbånd, affattet i et let forståeligt sprog
- talefærdighed med særlig vægt på spørge- og svar teknikker
- sproget i situationer, hvor sprog og handling (herunder gestik og mimik) knyttes sammen, fx i sange, dramatiseringer, interviews, kommunikations- og rollespil
- at læse korte og sprogligt enkle tekster inden for skønlitteratur og sagprosa, ofte med støtte i billeder og lydbånd

- elementær skrivefærdighed, fx i form af billedtekster, digte, enkle breve, beskrivelser og meddelelser.

Sprog og sprogbrug

Elevernes sproglige iagttagelser er udgangspunkt for sammenligninger mellem dansk og tysk sprog og sprogbrug.

Den kommunikative situation er bestemmende for ordvalg og grammatik, og derfor er grammatikken underordnet sprogbrugen.

Eleverne arbejder med:

- sprogets brug i forskellige situationer
- et aktivt ordforråd i konkrete situationer
- ordklasser og deres funktion i forhold til hinanden, bl.a. med henblik på brug af ordbog
- sætningens grundstruktur
- grundlæggende bøjningsformer.

Sprogtilegnelse

Eleverne udvikler deres bevidsthed om, hvordan de tilegner sig tysk. Dette sker ved, at de:

- benytter tysk mest muligt
- udnytter mulighederne for at bruge tysk uden for skolen
- forsøger at gøre sig forståelige, selvom deres sproglige formåen ikke slår til
- arbejder med at gætte kvalificeret
- anvender lytte- og læsestrategier afpasset efter formålet

- inddrager deres erfaringer med edb, tv og video
- øver sig i at anvende ordbøger, grammatiske oversigter og andre hjælpemidler.

Kultur og samfundsforhold

Eleverne arbejder med udgangspunkt i den viden, de forestillinger og de erfaringer, de har om Tyskland og andre tysktalende lande.

Hovedvægten ligger på det nære miljø, herunder dagligliv og levevilkår.

Sammenligninger mellem tysk kultur og elevernes egen kultur indgår i undervisningen.

Der inddrages tekst- og billedmaterialer, herunder billedmedier, der afspejler mangfoldigheden i de tysktalende landes kulturer.

2. forløb 8.-9. klasse

Eleverne arbejder med sproget som kommunikationsmiddel og som udtryk for tysk kultur. Indholdet bør omfatte en variation af aldersrelevante emner, tekster og aktiviteter.

Kommunikative færdigheder

Eleverne skal arbejde med:

- lyttefærdighed ved hjælp af forskellige typer lyttetekster
- mundtlig udtryksfærdighed, hvor de udtrykker egne følelser og meninger og reagerer på andres,

kommenterer og argumenterer, spørger om og videregiver informationer om dagligdags forhold

- at uddrage informationer fra forskellige typer af billedtekster, fx illustrationer, billedmedier og andre elektroniske medier
- at læse og bearbejde forskellige teksttyper inden for skønlitteratur og sagprosa
- skriftlig fremstilling, hvor indhold og stil søges afpasset efter læser og formål
- forskellige præsentationsformer, fx plancher, redegørelser, dramatiseringer samt bånd- og video-optagelser.

Sprog og sprogbrug

Eleverne arbejder med sproglig opmærksomhed, således at de bliver i stand til at forstå, hvordan brugen af tysk skifter alt efter hensigt, situation og emne.

Eleverne skal arbejde med:

- elementære forskelle på tale- og skriftsprog
- karakteristiske træk ved forskellige teksttyper
- teknikker til at organisere ordforråd, fx opstille ordfelter, synonymer og modsætningspar
- faste udtryk og vendinger
- sprogbrugsregler, elementer af sætningslæren og grundlæggende bøjningsformer, der er vigtige for de kommunikative færdigheder.

Eleverne udvider deres aktive ordforråd i takt med de emner og situatio-

ner, som undervisningsindholdet kræver.

Arbejdet med sprogiagttagelse og grammatik integreres så vidt muligt i såvel tekstarbejde som i mundtlig og skriftlig fremstilling.

Sprogtilegnelse

Eleverne styrker deres bevidsthed om, hvordan de tilegner sig tysk. Dette sker bl.a. ved, at de opsøger og udnytter de muligheder, der er for at bruge tysk i og uden for skolen, samt ved at de bygger på deres erfaringer fra arbejdet med andre fremmedsprog.

Eleverne skal arbejde med:

- strategier, der fremmer mundtlig kommunikation, fx omskrivning ved hjælp af andre ord
- lytte- og læsestrategier, afpasset efter formålet
- brugen af tysk i forbindelse med edb, tv og video
- skriveprocessen og dens faser, fx ved hjælp af elektronisk tekstbehandling
- ordbøger, grammatiske oversigter og andre mulige hjælpemidler, evt. også i elektronisk form.

Kultur og samfundsforhold

Eleverne udbygger deres viden om kultur- og samfundsforhold i tysktalende lande. Sammenligninger med danske forhold indgår i dette arbejde. Emneområderne kan fx være: aktuelle problemstillinger, natur- og miljøforhold, skoleliv, fritidsliv, arbejdsliv, brug af

medier og kulturelle erfaringer, herunder elementer af tysksproget ungdomskultur.

I arbejdet inddrages historiske og geografiske perspektiver for at belyse nutidige samfunds- og kulturforhold.

Der arbejdes med skønlitteratur, som kan give eleverne indsigt i dagligliv, levevilkår, værdier og normer i tysktalende lande.

Eleverne bør have mulighed for at komme i kontakt med andre, hvor brugen af tysk er en reel nødvendighed, fx gennem skolekontakt, elektronisk post, studieture, udvekslingsrejser eller møde med udlændinge i og uden for skolen.

Eleverne søger information, fx gennem avislæsning, brug af opslagsbøger, leksika og databaser.

3. forløb 10. klasse

Eleverne arbejder med emneområder og aktiviteter, som bør tilgodese en større modenhed i elevgruppen. Samtidig arbejder de med en høj grad af selvstændighed og fordybelse.

Kommunikative færdigheder

Eleverne skal arbejde med:

- lyttefærdighed gennem mødet med tysk brugt som modersmål i forskellige varianter

- mundtlig udtryksfærdighed, fx gennem referater, anmeldelser og fremlæggelser samt deltagelse i samtaler og diskussioner
- at læse og bearbejde forskellige typer af tekster, såsom nyhedstekster, reklamer, noveller, digte og sangtekster
- selvstændig brug af forskelligartede informationskilder, fx databaser, aviser, tidsskrifter og leksika
- at skrive længere sammenhængende tekster, fx redegørelser, fortællinger, breve, læserbreve og ansøgninger, hvori indhold og stil søges afpasset efter læser og formål
- formidling af budskaber ved hjælp af forskellige præsentationsformer, fx placher, redegørelser, dramatiseringer samt bånd- og videooptagelser.

Sprog og sprogbrug

Eleverne udvikler deres sproglige bevidsthed for at kunne benytte sproget relevant i forhold til situationen, fx i overensstemmelse med gængse sociale omgangsformer i tysktalende lande.

Eleverne skal arbejde med:

- forskelle på tale- og skriftsprog, evt. med inddragelse af enkelte dialekter
- karakteristiske træk ved forskellige teksttyper, fx breve samt beretende, beskrivende og argumenterende tekster
- et centralt, aktivt ordforråd i for-

bindelse med de emner og situationer, der indgår i undervisningen

- sprogbrugsregler, elementer af sætningslæren og regler for ordstilling og bøjningsformer, der er vigtige for de kommunikative færdigheder.

Arbejdet med sprogiagttagelse og grammatik integreres så vidt muligt såvel i tekstarbejde som i mundtlig og skriftlig fremstilling.

Sprogtilegnelse

Eleverne styrker deres bevidsthed om, hvordan de tilegner sig tysk. Dette sker bl.a. ved, at de opsøger og udnytter de muligheder, der er for at bruge tysk i og uden for skolen, samt ved at de bygger på deres erfaringer fra arbejdet med andre fremmedsprog.

Eleverne skal arbejde med:

- strategier, der fremmer mundtlig kommunikation, fx omskrivning ved hjælp af andre ord
- læseprocessen og læsestrategier i forbindelse med tekstarbejde og informationssøgning
- brugen af tysk i forbindelse med edb, tv og video
- skriveprocessen og dens faser, fx ved hjælp af elektronisk tekstbehandling
- ordbøger, grammatiske oversigter og andre hjælpemidler, evt. i elektronisk form.

Kultur og samfundsforhold

Eleverne udbygger deres viden om kultur- og samfundsforhold i tysktalende lande. Sammenligninger med danske forhold indgår i dette arbejde.

Emneområderne kan fx være: aktuelle problemstillinger, elementer af tysksproget ungdomskultur, uddannelse og erhverv, miljøspørgsmål, minoriteter og menneskerettigheder.

I arbejdet inddrages historiske og geografiske perspektiver for at belyse nutidige samfunds- og kulturforhold.

Der arbejdes med skønlitteratur, som kan give eleverne indsigt i dagligliv, levevilkår, værdier og normer i tysktalende lande.

Eleverne bør have mulighed for at komme i kontakt med andre, hvor brugen af tysk er en reel nødvendighed, fx gennem skolekontakt, elektronisk post, studieture, udvekslingsrejser eller møde med udlændinge i og uden for skolen.

Eleverne søger information, fx gennem avislæsning, brug af opslagsbøger, leksika og databaser.

Tysk 8.-9. klasse

Valgfaget er 3. fremmedsprog og bygger således videre på elevernes erfaringer med sprogindlæring fra andre fremmedsprog, med sprog og dets brug, med begreber og forståelse af deres omverden samt med brug af edb.

Indholdet og progressionen i faget er beskrevet under de fire indholds-kategorier fra de centrale kundskabs- og færdighedsområder. Der er tale om en stejl progression set i forhold til læseplanen for det 3-årige forløb (7.-9. klasse).

Undervisningen skal over en periode omfatte samtlige fire centrale kundskabs- og færdighedsområder. Disse skal ses i en tæt, indbyrdes sammenhæng og så vidt muligt integreres i de enkelte undervisningsforløb.

Eleverne opbygger igennem hele undervisningsforløbet deres selvtillid som sprogbrugere og deres forståelse af gode arbejds- og samarbejdsformers betydning for sprogtilegnelsen. Der skiftes således mellem forskellige organisationsformer (individuel, par, gruppe, klasse) afhængig af aktiviteter-nes art.

De sproglige aktiviteter tilrettelægges således, at eleverne møder en mangfoldighed af oplevelser og sanseindtryk.

Praktisk-musiske arbejds- og udtryksformer indgår i de sammenhænge, hvor de kan tilføre undervisningen en yderligere dimension.

8.-9. klasse

Eleverne arbejder med sproget som kommunikationsmiddel og som udtryk for tysk kultur. Indholdet bør omfatte en variation af aldersrelevante tekster, emner og aktiviteter.

Kommunikative færdigheder

Eleverne skal arbejde med:

- lyttefærdighed ved hjælp af forskellige typer lyttetekster, evt. med visuel støtte i form af tekst og billeder
- mundtlig udtryksfærdighed, hvor de udtrykker egne følelser og meninger og reagerer på andres, kommenterer og argumenterer, spørger om og videregiver informationer om dagligdags forhold
- at uddrage informationer fra forskellige typer af billedtekster, fx illustrationer, billedmedier og andre elektroniske medier
- at læse og bearbejde forskellige teksttyper inden for skønlitteratur og sagprosa

- skriftlig fremstilling, hvor indhold og stil søges afpasset efter læser og formål
- forskellige præsentationsformer, fx plancher, redegørelser, dramatiseringer samt bånd- og video-optagelser.

Sprog og sprogbrug

Elevernes sproglige iagttagelser er udgangspunkt for sammenligninger mellem dansk og tysk sprog og sprogbrug.

Den kommunikative situation er bestemmende for ordvalg og grammatik, og derfor er grammatikken underordnet sprogbrugen.

Eleverne arbejder med sproglig opmærksomhed, således at de bliver i stand til at forstå, hvordan brugen af tysk skifter alt efter hensigt, situation og emne.

Eleverne skal arbejde med:

- elementære forskelle på tale- og skriftsprog
- karakteristiske træk ved forskellige teksttyper
- teknikker til at organisere ordforråd, fx opstille ordfelter, synonymer og modsætningspar
- faste udtryk og vendinger
- sprogbrugsregler, elementer af sætningslæren og grundlæggende bøjningsformer, der er vigtige for de kommunikative færdigheder.

Eleverne udvider deres aktive ordforråd i takt med de emner og situationer, som undervisningsindholdet kræver.

Arbejdet med sprogiagttagelse og grammatik integreres så vidt muligt i såvel tekstarbejde som i mundtlig og skriftlig fremstilling.

Sprogtilegnelse

Eleverne styrker deres bevidsthed om, hvordan de tilegner sig tysk. Dette sker bl.a. ved, at de opsøger og udnytter de muligheder, der er for at bruge tysk i og uden for skolen, samt ved at de bygger på deres erfaringer fra arbejdet med andre fremmedsprog.

Eleverne skal arbejde med:

- strategier, der fremmer mundtlig kommunikation, fx omskrivning ved hjælp af andre ord
- lytte- og læsestrategier afpasset efter formålet
- brugen af tysk i forbindelse med edb, tv og video
- skriveprocessen og dens faser, fx ved hjælp af elektronisk tekstbehandling
- ordbøger, grammatiske oversigter og andre mulige hjælpemidler, evt. også i elektronisk form.

Kultur og samfundsforhold

Eleverne udbygger deres viden om kultur- og samfundsforhold i tysktalende lande. Sammenligninger med danske forhold indgår i dette arbejde.

Emneområderne kan fx være: aktuelle problemstillinger, natur- og miljøforhold, skoleliv, fritidsliv, arbejdsliv, brug af medier og kulturelle erfaringer, herunder elementer af tysksproget ungdomskultur.

I arbejdet inddrages historiske og geografiske perspektiver for at belyse nutidige samfunds- og kulturforhold.

Der arbejdes med skønlitteratur, som kan give eleverne indsigt i dagligliv, levevilkår, værdier og normer i tysktalende lande.

Eleverne bør have mulighed for at komme i kontakt med andre, hvor brugen af tysk er en reel nødvendighed,

fx gennem skolekontakt, elektronisk post, studieture, udvekslingsrejser eller møde med udlændinge i og uden for skolen.

Eleverne søger information, fx gennem avislæsning, brug af opslagsbøger, leksika og databaser.

Eventuel fortsættelse efter 8.-9. klasse

Hvis skolen vælger at udbygge det 2-årige forløb med et yderligere år i 10. klasse, gælder læseplanens 3. forløb (10. klasse), således som den er beskrevet side 15-16 i læseplanen for 7.-10. klasse.

Billedet fjernet på grund af ophavsret

Vejledning

Begynder- undervisningen i tysk

Når elever vælger tysk i Folkeskolen medbringer de fleste forestillinger og erfaringer om tysktalende lande. Især Tysklands geografiske nærhed og kendskab til den fælles dansk-tyske historie vil for tyskundervisningen betyde samtalestof lige fra den første time. Fra modersmålsundervisningen og fra engelsk har eleverne allerede erfaringer med, hvordan de kan tilegne sig sprog, og mange vil have forventninger om, at de vil lære tysk for at bruge det til noget.

Det er særlig vigtigt i begynderundervisningen, at læreren er opmærksom på, at der kan være store forskelle i elevernes sproglige forudsætninger og deres opfattelser af tysksprogede kulturer. Undervisningen må derfor lige fra starten prøve at skabe et samspil mellem elevernes sproglige og kulturelle forudsætninger. Disse forskellige forudsætninger i forhold til sproglig og kulturel viden skal udnyttes, så eleverne kan bruge hinanden i arbejdet med at tilegne sig tysk.

En måde at udnytte og udvide elevernes erfaringer og forestillinger på kan være,

at de i den allerførste undervisning får til opgave at medbringe noget, de forbinder med tysktalende, med rejsemin-der fra et ophold i et tysktalende land, med ord, de tror er tyske ord, eller navne på byer, hvor de mener, man taler tysk. Elevernes forskellige iagttagelser er et godt udgangspunkt for at finde samtalestof, og de vil hurtigt opdage, når de lytter til eller læser tysk, at de kan genkende og forstå mange ord.

Den første arbejdsopgave i klassen kan bestå i, at eleverne gruppevis ved hjælp af en dansk/tysk ordbog finder de tyske betegnelser for de medbragte materialer. På kort, som gerne må have format som spillekort, skrives det tyske navneord til hvert af de medbragte materialer. Kortene kan bruges til fx memory, ordkort eller kortspil. Med hjælp fra læreren udarbejder eleverne de tyske replikker, der skal bruges til spillene og fastsætter spillereglerne. De kan også udforme skriftlige tekster til de medbragte genstande – først i form af associationer, som læreren skriver på tavle eller overhead. Par- eller gruppevis kan eleverne derefter vælge ord, som de kan bruge til en kort skriftlig tekst. Som fælles klasseprodukt kan samtlige tekster sættes sammen til en collage.

En anden opgave kan være, at eleverne gruppevis laver spillekort med bynavne, som de kan bruge til at spørge hinanden om, hvor byerne ligger. Derefter kan de ved hjælp af brochurer lave et sæt parallelkort med seværdigheder. Hermed er der to sæt kort, der kan bruges til nye spil. Videre kan eleverne trække et kort med en by og herfra skrive et fiktivt postkort til klassekammeraterne. Læreren skal give hjælp, så opgaven bliver en indsætningsøvelse eller færdiggørelse af en tekst. Eleverne kan også udforme deres postkorttekst som en rebus, hvor et manglende ord bliver erstattet af en tegning. Produkterne kan bruges som udgangspunkt for at arbejde med sprog og sprogbrug på det niveau, der passer til elevernes forudsætninger.

For at integrere arbejdet med lytteforståelse i dette forløb udvælges videosekvenser eller lyd- og diasmateriale fra tyske byer og egne. Her kan opgaven fx være at notere sig de forekommende bynavne og eventuelle seværdigheder. Eleverne kan bruge notaterne til fx parvis at udspørge hinanden.

Eleverne opbygger fra begyndelsen et klasseværelsessprog med vendinger som fx *Sag das bitte nochmal. Ich habe nicht ganz verstanden. Kannst du das Wort erklären? Ich weiß das richtige Wort nicht. Hilfst du mir bitte?* Herved får eleverne mulighed for at deltage aktivt i undervisningen og eksempelvis give udtryk for egne kommunikationsproblemer.

»Der er jo mange ord, vi kender ...«

Begynderundervisningen bør udnytte, at eleverne hurtigt kan lytte-forstå og læse-forstå ganske meget enkelt talt og skrevet tysk, fx ved at læreren opfordrer eleverne til at samle på tyske ord, som de synes ligner danske, og til at finde korte tekster. Læreren kan bidrage med tekster, som giver eleverne en oplevelse af, at de godt kan forstå tysk.

Lytte- og se-aktiviteter

Lytteaktiviteterne skal vægtes meget i begynderundervisningen, da de er grundlaget for elevernes egen sprogproduktion. Det er således vigtigt, at læreren helt fra starten taler tysk, men accepterer, at eleverne henvender sig på dansk, og at læreren gennem video og lydbånd bringer hverdagsliv og -sprog ind i klasseværelset. Audiovisuelle medier giver mange muligheder for lytte-/se-opgaver, der kan forbinde opbygningen af kommunikative færdigheder med viden om kulturer, hvori sproget indgår.

Ved udvælgelse af audio-visuelle materialer er det ikke så meget sværhedsgraden af materialet, der er afgørende, men snarere sværhedsgraden af de opgaver, der bliver knyttet til materialet.

Lytte-se-opgaver skal forberedes gennem aktivering af elevernes førviden og opfordringer til at gætte, så de skærper deres opmærksomhed. Det er af stor betydning, at eleverne ved, hvad de skal bruge det hørte eller sete

til, og at lytte-se-opgaver skaber behov for, at eleverne har noget at meddele sig til hinanden om, efter at de har udført opgaverne. Eleverne kan fx omsætte det hørte til billeder eller tegneserier, ordne stikord i rigtig rækkefølge, lytte efter bestemte informationer med støtte i billedoplæg eller dramatisere den hørte situation.

Film og video giver mulighed for iagttagelsesopgaver, fx lægge mærke til hyppige udtryk eller notere sig noget, man ikke finder i Danmark.

Udvikling af samtale og skriftlige færdigheder

Til forberedelse af samtaler er det væsentligt, at eleverne indøver ordforråd, nogle sproglige elementer samt udtale og rytme i helheder. Det kan med fordel ske gennem arbejde med sange, aldersrelevante rim, rollespil og dramatiseringer.

Især lege og kommunikative spil indeholder som opgavetype velegnede aktiviteter til at øve sig i at lytte og tale samt forbinde sprog og handling. Man kan fx indlede med memory- eller ordkortspil og indlæringspil, hvor ordforråd og mulige sætningsmønstre er klart definerede. På grund af den hyppige gentagelse får eleverne automatiseret både ordforråd og talemønstre til sproglige rutiner. De sproglige rutiner kan sætte eleverne i stand til at formulere nye sætninger og begå sig aktivt og kreativt på fremmedsproget.

Video- eller lydbåndsoptagelser af de omtalte aktiviteter kan give gode evalueringmuligheder – og kan være velegnet præsentationsmateriale for forældregruppen.

Begynderundervisning skal også indeholde skriftlige aktiviteter, som kan støtte indlæringen og udvikle elevernes tyske tekstproduktion, fx gennem små skriftlige lege, korte rim, nedskrivning af enkle ting som navne, adresser og farver samt ord eller korte sætninger til billeder og billedhistorier.

Kontaktmuligheder

I begynderundervisningen bør der sættes meget på at have kontakter til tysktalende lande eller lande, hvor tysk også læres som fremmedsprog, fx gennem gæstelærere, brevvekslinger med skoler eller venskabsklasser – eventuelt også ved hjælp af elektronisk post. Disse kontakter giver gode muligheder for, at eleverne bliver opmærksomme på sammenhængen mellem sprog og kultur- og samfundsforhold og på ligheder og forskelle mellem deres egen kultur og andre kulturer.

At lære at lære

For at tilgodese elevernes forskellige måder at tilegne sig sprog på, er læreren nødt til at integrere praktisk-musiske aktiviteter i alle undervisningsforløb og sørge for, at metoder og materialer er varierede og alsidige.

Læreren skal opmuntre eleverne til at finde ud af, hvilke muligheder de har

for at udvide ordforrådet uden for skolen, fx når de ser fjernsyn, køber varer fra tysksprogede lande eller finder tekster, som er skrevet til tysksprogede turister. Det kan give inspiration til nye emneområder og opgaver, som eleverne ønsker at tage op.

Praktisk-musiske arbejds- og udtryksformer

At arbejde praktisk-musisk er en anden måde at sanse og erkende på. Det er vigtigt, at opgaver og øvelser giver mulighed for at tilgodese det hele, skabende menneske.

Sang og musik

Det er oplagt at inddrage sange helt fra den første tyskundervisning. At synge kan være befriende og kan give fællesskabsfølelse samtidig med, at ordene smelter sammen med melodi og rytme. Derudover kan musikalske aktiviteter lægge op til, at eleverne drøfter deres indstilling til musik fra tysksprogede lande. Ikke kun i forhold til Bach og Mozart, men også i forhold til tysk rockmusik. Fx kan et tema som »Rock auf deutsch« give anledning til at sammenligne engelsk- og tysksprogede rockmusikteksker ved at inddrage elevernes foretrukne rocktekster.

At opdage forskellige udtryksmidler

Billeder, rollespil, digte og lydcollager kan illustrere, hvordan det samme ind-

hold kan formidles gennem forskellige udtryk. Når elever bliver præsenteret for forskellige udtryksformer, kan de udvikle fantasi til selv at benytte sig af varierede udtryksmidler.

At lege med sproget

En række sproglege, fx gættelege, lege med informationskløft eller informationsudveksling, er samtidig kommunikative øvelser, hvor eleverne kan opleve glæde ved at lege på tysk.

I rollespil og simulationer påtager eleverne sig roller, der kræver indføling, men som også giver mulighed for at kæde sprog og handling sammen.

At spille teater med henblik på at vise det for andre, kan give rige muligheder for at inddrage scenografi, kulisser og kostumer i arbejdet med de kommunikative færdigheder.

At bruge sanserne

Det er også vigtigt, at eleverne lærer at se og erkende, at fx bygninger er vigtige historiske kilder, der afspejler kulturen i et samfund. I arbejdet med et tema som *Schule*, kan der fx tages udgangspunkt i det visuelle. Er tyske skoler indrettet anderledes end danske? Bærer skolen præg af, at børnene er i centrum? Tages der hensyn til børns ønsker og behov ved indretning af klasseværelser? Hvordan ser legepladsen/skolegården ud?

I forbindelse med et tema som boligforhold kan eleverne opfordres til at arbejde med fx varehuskataloger og

ugeblade. Hvad fortæller billeder af *Küche* i varehuskataloger om tyske boligforhold sammenlignet med danske? Hvilke ligheder og forskelle er der i vor måde at indrette os og klæde os på? Eleverne kan fx indrette et hus eller en lejlighed, en aktivitet, hvor sprog og handling kædes sammen.

Elever vil gerne udtrykke sig i og med ord, hvis udgangspunkt er umiddelbare, sanselige erfaringer, fx noget, de har smagt, foretaget sig, rørt ved, set og oplevet. Disse erfaringer kan munde ud i digtproduktion eller graffiti over bestemte temaer som fx *Liebe, Zukunft, Träume, Umwelt, Krieg*. En enkel og måske stram sproglig form giver eleverne mod til selv at forsøge sig med det tyske sprog. De kan fx læse en tekst og skrive en ny efter sammen mønster som den læste, men med et andet indhold. I mange undervisningsforløb vil eleverne have brug for at kunne udtrykke egne følelser.

Opgaven kunne være at lade eleverne vælge en følelse: angst, kærlighed, had, vrede, glæde eller sorg. Derefter skriver eleverne et digt efter følgende skema, eventuelt med inddragelse af edb: *Welche Farbe hat dieses Gefühl? Wie riecht es? Wie schmeckt es? Wie sieht es aus? Wie hört es sich an? Wie fühlt es sich an?*

Kun fantasien sætter grænsen for det kreative arbejde med udgangspunkt i de fem sanser.

I forbindelse med miljøspørgsmål kunne klassen gruppevis fx

- udarbejde et leksikon med ord, udtryk og talemåder, der har med affald at gøre
- danne nye ord af ordet *Umwelt*, hvor hvert bogstav starter en ny beskrivelse
- udforme labels, graffiti, der skal opfordre til ikke at smide affald i naturen
- digte en samtale mellem to fluer, der svæver rundt over et veldækket middagsbord
- forme en "skulptur" af ord, billeder og lyd, der udtrykker vort forhold til affald i naturen.

Praktisk-musiske aktiviteter i forbindelse med skolekontakter

Den tysksprogede skolekontakt kan give mange ideer til kreativt arbejde med tekst, lyd og billede. Her er det blandt andet vigtigt at gøre sig overvejelser om, hvordan klassen vil præsentere sin skole, sin by, sit land og dets kultur. Det kan ske via elektronisk post, en video eller en dias-lyd-serie. Sidstnævnte udtryksform giver mulighed for at kombinere billede, musik og tekst i kreativ form. Udgangspunktet kunne være spørgsmål som:

- *Was ist für dich typisch dänisch ?*
- *Wie sieht meine dänische Schule aus?*
- *Wie sieht der Unterricht bei uns aus?*
- *Wie sieht meine dänische Familie aus?*
- *Was für eine Musik könnte zu den Bildern passen?*

■ Welche anderen Informationen möchten wir vermitteln?

En sådan opgave giver gode differentieringsmuligheder i et samarbejde mellem forskellige værkstedsaktiviteter, der til sidst koordineres i et fælles produkt. Sammensmeltning af billede, lyd og ord er især interessant, fordi eleverne her kan opleve, at de forskellige udtryksformer er lige vigtige.

Kultur- og samfundsforhold

Sprog udvikles i et menneskeligt fællesskab og er således udtryk for et lands eller en gruppes kultur.

Forbindelsen mellem sprog og kultur

Tyskundervisningen skal give eleverne mulighed for at opleve den tætte forbindelse mellem sprog og kultur, idet kultur bl.a. handler om, hvordan man lever, tænker og omgås hinanden.

Det er vigtigt, at elever kan opleve og erfare, at de samme ting i Danmark og i de tysktalende lande på grund af menneskers forskellige livshistorier og erfaringer kan have forskelligt indhold. Derfor kan også ord, som betegner ting, betyde noget forskelligt, fx flag – *Fahne*, skole – *Schule*.

På samme måde forholder det sig med omgangsformer i den daglige kommunikation, måder at indrette boligen på, måder at klæde sig på, spise osv.

Opgaver, hvor eleverne skal undersøge, hvordan de og deres familier og tysksprogede familier i Tyskland, Svejts og Østrig fx arrangerer et spisebord, fejrer fødselsdag, holder jul, bruger flag, kan bidrage til en forståelse af forbindelsen mellem sprog og kultur. Eleverne kan med lærerens hjælp finde billeder og tekster om disse emner. Gennem sammenligning kan eleverne få indsigt i forbindelsen mellem ord og hverdagskultur. Sådanne opgaver giver eleverne mulighed for både at få øje på »det fremmede«, og lægge mærke til lighederne. Elevernes iagttagelser kan føre til, at de forstår, hvordan det set og hørt altid fortolkes på baggrund af egne forestillinger og erfaringer.

Hvis der er tosprogede elever i klassen er det vigtigt at udnytte sammenligningsmuligheder mellem tysksprogede kulturer og de tosprogede elevers kulturer. Det er væsentligt for alle elever i klassen.

Det er vigtigt at integrere kommunikative færdigheder og indsigt i fremmedkulturelle betydninger gennem opgavetyper, hvor eleverne meddeler sig til hinanden om deres iagttagelser og tolkninger.

Billeder af andre

Det er væsentligt at tage udgangspunkt i de billeder og opfattelser, eleverne har af mennesker i tysksprogede lande og at bruge disse ofte stereotype billeder til en udvikling af deres kulturforståelse.

Det kan fx ske gennem følgende opgaver:

- Eleverne opfordres til hver især at skrive 5 begreber, de forbinder med henholdsvis Tyskland/tysker, Svejts/svejtser, Østrig/østriger. De kan også udtrykke disse begreber gennem tegninger.
- En gruppe elever laver en liste over udsagn, ordner disse efter hyppighed, mens resten af klassen hver for sig overvejer, hvor associationerne kommer fra (personlig erfaring, fra omtale, fra medier etc.).
- Overvejelserne tjener til samtalestof og kan offentliggøres i form af en vægavis, som gerne må gemmes under hele forløbet og bruges som et evalueringsinstrument, når opgaven eventuelt gentages i slutningen af forløbet.
- Den samme opgave gennemføres for associationer om Danmark og danskere.

Den efterfølgende undervisning skal bidrage til at give eleverne indsigt i den rolle, stereotyper spiller, og give dem mulighed for at opleve, at de tysksprogede samfund omfatter en mangfoldighed af mennesketyper og miljøer og dermed også en stor variation i omgangsformer.

En bred opfattelse af kultur- og samfundsforhold

Der skal arbejdes ud fra en bred opfattelse af kultur- og samfundsforhold, der bl.a. omfatter følgende:

Dagliglivet, fx hvorledes livet leves i forskellige miljøer, hvad folk beskæftiger sig med og foretager sig i deres fritid.

Samfundsforhold, fx hvorledes fungerer det politiske system, hvordan er skolesystemet opbygget, hvilken rolle spiller massemedierne, hvilke aktuelle samfundsmæssige problemer er man optaget af – herunder miljøspørgsmål, racisme, indvandring, beskæftigelse?

Normer og værdier, fx hvad anser folk for at være vigtigt i deres liv, hvilke problemer oplever de, hvilke opdragelsesprincipper har de, hvordan betragter de forholdet mellem kønnene, hvilken rolle spiller religionen?

Historien, fx på hvilken måde påvirker den tyske historie – herunder den tyske genforening – folks opfattelse af deres baggrund og fremtid?

Kunstlivet, fx hvilke oplevelser, livshistorier og livserfaringer, idealer, traditioner eller provokationer kommer til udtryk i moderne tysk børne- og ungdomslitteratur, film, maleri og musik?

Valg af temaer

Vigtige kriterier for valg af temaer kan være:

- at eleverne oplever temaerne som væsentlige
- at temaerne giver muligheder for, at eleverne kommer tæt ind på aspekter af livet i det tysksprogede område i nutid og fortid, således at de kan få en uddybet forståelse af historiens betydning for kultur og samfund

- at temaernes egnethed til et tværfagligt arbejde medtænkes.

Som eksempler på væsentlige temaer kan nævnes: levevilkår, familiemønstre, kønsroller, skoleforhold, miljøforhold, »skæbnedage« i tysk historie, den tyske enhed set med unges øjne, tyske eventyr og sagn, »På besøg i Østrig eller Svejts« og »aktuelle problemstillinger i tysksprogede lande«.

Progression i arbejdet med kultur- og samfundsforhold

Det er ikke så meget temaet i sig selv, der er afgørende for dets placering i det samlede forløb, men snarere de opgaver og arbejdsformer, der knyttes til det. For eksempel kan et tema som skoleforhold ligge tidligt i det samlede forløb og bl.a. omfatte indøvelse af ordforråd i tilknytning til elevernes interesser, inddragelse af video, lyd-bånd og egnede læsetekster, der giver anledning til at integrere kommunikative færdigheder og udvikle kulturel og samfundsmæssig viden.

I et senere forløb vil det samme tema måske fokusere på tekster i videste forstand, som belyser elev-/lærerforhold og giver eleverne gode muligheder for at leve sig ind i personernes forskellige situation.

For at sikre, at elevernes viden om kultur- og samfundsforhold ikke bliver unødigt overfladisk på grund af deres begrænsede sproglige færdigheder, kan man bruge dansk, når det er påkrævet.

At kunne fortælle andre om Danmark

I forbindelse med skolerejser og andre kontakter vil eleverne have brug for på tysk at fortælle andre om Danmark. Sammen med eleverne må læreren overveje, hvad tyskere, svejtsere, østriere eller elever, der lærer tysk i andre lande, måske allerede ved om Danmark, og hvad de vil være interesseret i at få at vide. Her er det oplagt at undersøge forholdet mellem de farvestrålende tysksprogede turistbrochurer og elevernes oplevelse af den egn eller den by, de kender. Eleverne kan eventuelt fremstille »alternative« informationer med tekst, billeder og lyd.

Ideer til undervisningsforløb

Eleverne bør have mulighed for at komme i kontakt med andre, hvor brugen af tysk er en reel nødvendighed. Det kan ske i form af udveksling af breve, telefax og elektronisk post, eller i form af en udvekslingsrejse med privat indkvartering i familier, typisk i 8., 9. eller 10. klasse. Tyskland er som naboland både hurtigt, billigt og nemt at komme til. Det er dog ikke altid muligt at få den direkte kontakt gennem en rejse. Til gengæld er der mange oplagte og spændende muligheder for at inddrage tysksprogede kultur- og samfundsforhold i undervisningen. Berlin er kun en af disse mange muligheder.

Berlin som hovedstad, turistby og multikulturel by

Undervisningen kan tage udgangspunkt i, hvad eleverne i forvejen ved

om Berlin. De kan fortælle om egne erfaringer som turister, eller de kan medbringe fotos og andet billedmateriale.

Eleverne kan henvende sig til turistbureauer, private institutioner og offentlige myndigheder i Danmark og Berlin for at skaffe yderligere materialer.

Arbejdsformen lægger op til, at nogle elever kan studere turistbrochurer, aviser og leksika. Andre elever kan studere oplysningerne i lærebogsmaterialer, mens andre igen læser en novelle, der foregår i Berlin. Eleverne forbereder mundtlige præsentationer i grupper eller enkeltvis, evt. med brug af opslagstavler og transparenter. De kan endvidere gennemføre en gættekonkurrence om Berlin, hvor de bl.a. træner formulering af spørgsmål og svar.

Læreren kan opfordre eleverne til at udarbejde tekster og collager om delemner, de er optaget af. Der findes en mængde velegnede tekster, lyd- og billedmaterialer, der kan give eleverne inspiration til at arbejde med de forskellige emner på hver deres måde.

Berlin-forløbet kan afsluttes med at eleverne fx skriver digte om storbyen, spiller små teaterstykker om en turists typiske problemer i en storby eller laver en udstilling om Berlin for andre klasser.

Berlin rummer muligheder for at anskueliggøre sproglige, litterære, sam-

fundsfaglige, religiøse, historiske og kunstneriske aspekter af kultur- og samfundsforhold.

De kommunikative færdigheder

Formålsbestemte aktiviteter – opgaver og øvelser

I tyskundervisningen skal opgaver og øvelser supplere hinanden. Opgaverne skal give eleverne mulighed for ud fra deres forskellige forudsætninger at arbejde med et indhold, et spørgsmål eller med problemstillinger, som de sammen med læreren har bestemt. Øvelser skal give eleverne mulighed for at indøve og udbygge sproglige fænomener og forberede og understøtte opgaveløsninger.

I det følgende skitseres et undervisningsforløb om følelser og følelsesudtryk. Heri indgår følgende planlægningsovervejelser:

- Hvilke tyske ord, knyttet til følelser, skal indgå?
- Hvilke aktiviteter giver mulighed for, at alle elever kan tilegne sig det ønskede ordforråd og de relevante samtalemønstre?
- Hvordan kan eleverne vise, at de kan anvende forskellige følelsesudtryk?

Eksemplet skal vise, hvordan opgaver og øvelser kan supplere hinanden. Forløbet kan fx starte med, at læreren opfordrer eleverne til at medbringe bil-

ledmaterialer eller musik, som de synes giver udtryk for forskellige følelser. Med udgangspunkt i elevernes materiale og eventuelt supplerende materiale fra læreren skal eleverne to og to eller i smågrupper kombinere billeder og musik med tyske følelsesudtryk, de kan finde ved hjælp af en dansk/tysk ordliste, som læreren har forberedt.

Ved sammenligning af gruppernes resultater er der gode muligheder for at indøve sproghandlinger, der indeholder informationer, vurderinger, begrundelser samt øve sig i at udtrykke egne kommunikationsproblemer. For at indøve og udbygge det ordforråd, der knytter sig til følelsesudtryk, kan læreren fx opfordre eleverne til at vælge et følelsesudtryk fra ordlisten og fremstille dette udtryk mimisk gennem statuer med egen krop. De andre skal gætte, hvilke følelser hver enkelt elev udtrykker med sin statue, og notere elevens navn på ordlisten. I forlængelse af denne aktivitet kan eleverne interviewe hinanden og finde ud af, om de har gættet rigtigt.

Variation og progression kan fx opnås, når eleverne fremstiller ordkort med så mange følelsesudtryk som muligt og bruger kortene og deres materialer til at fremstille kommunikative spil. Hertil udarbejder de spilleregler og sætningsmønstre, som de vil øve sig på.

Arbejdet med følelsesudtryk kan fx fortsætte med, at læreren ved egnede

tekster og billeder eller videomateriale kan opfordre eleverne til at skrive en tekst med fokus på udvalgte personers sindsstemninger. Disse beskrivelser kan give anledning til, at eleverne læser deres tekster op for hinanden og noterer, hvor de har tolket personernes sindsstemning forskelligt.

Beskrivelserne med forskellige tolkninger af en persons sindsstemninger kunne offentliggøres som vægavis. Elevernes tekstprodukter kan så være udgangspunkt for et arbejde med sprog og sprogbrug. Eleverne kan fx fokusere på, hvilke ordklasser de har brugt til at udtrykke sindsstemninger.

Som afsluttende aktivitet kan eleverne fx få til opgave at skrive tekster til hinanden med overskriften *Was macht mich froh – was macht mich traurig?* Teksterne kan bruges til at fremstille et hæfte, der trykkes til alle.

Billedet som oplæg til samtale

Anvendelsen af billedet i undervisningen rummer flere fordele. Dets indhold opfattes umiddelbart, uafhængigt af modtagerens sproglige færdigheder, og det kan være med til at belyse de tysktalende landes kultur og samfundsforhold. Et billede kan anskueliggøre og konkretisere indholdet i en tekst, støtte ordforrådsarbejdet og illustrere eller kommentere en tekst. Hertil kommer, at billedet kan aktivere elevens førviden, motivere til opdagelse og sætte en sproglig produktion i gang, fx gennem billedbeskrivelse, bil-

ledsammenligning, rollespil, styrede dialoger og frie ytringer.

I et arbejde med billeder kan eleverne par- eller gruppevis gå ud fra følgende arbejdsspørgsmål: *Was fällt euch zu diesem Bild ein? Beschreibt Personen, Landschaft, Situationen, Handlung, Farben, Stimmung Jahreszeit... Begründet eure Beschreibung! Was ist vorher passiert, und was wird nachher geschehen? Wie würde ein ähnliches Bild in Dänemark aussehen?*

En af eleverne i gruppen kan overtage rollen og gå ind i en af personerne på billedet. Klassen stiller herefter lignende spørgsmål til ham/hende.

Spil

Indlærings- og kommunikationsspil kan være en særdeles udbytterig aktivitet. De er velegnede til at automatisere ordforrådet, øve sproglige færdigheder og samtalefærdighed i stadig mere komplekse situationer, der fører frem til fri og kreativ sprogbrug.

Tekstarbejdet

Arbejdet med tekster er i vid udstrækning grundlaget for elevernes egen sprogproduktion. Elevernes sproglige hypoteser om tysk dannes primært ud fra mødet med mediernes sprog, lærerens sprog og kammeraternes sprog (se afsnit om Sprogtilægnelse). Eleverne skal arbejde såvel med trykte tekster som med video- og lyd-båndsbaserede tekster, og efterhånden vil der sikkert også i tyskundervisnin-

gen blive mulighed for at arbejde med multimediebaserede tekster i form af cd-rom og laservision.

Hvilke tekster er velegnede i undervisningen?

Der findes ingen opskrift på den velegnede, engagerende og udbytterige tekst. Nedenstående kriterier er imidlertid væsentlige, når valget foretages:

- eleverne skal opleve teksten som læseværdig, fx spændende, informerende, aktuel eller interessant
- tekstens tema skal give mulighed for identifikation
- teksten skal give mulighed for kreative bearbejdningsmuligheder og subjektive tolkninger
- teksten skal give stof til eftertanke og diskussion om det fremstillede tema
- tekstens sproglige niveau skal være i overensstemmelse med elevernes sproglige formåen samtidig med, at den giver dem mulighed for at udvide deres sproglige kompetence.

Det er endvidere vigtigt, at teksterne indeholder forskellige dimensioner eller synsvinkler. Disse fremmer undervisningsdifferentieringen og elevernes mulighed for at arbejde ud fra egne forudsætninger og interesser. Eksempelvis kan en novelle eller en film indeholde en beskrivelse af tyske levevilkår i enten fortid, nutid eller fremtid (en historisk dimension). Den kan gennem skildringen af, hvordan personerne taler til hinanden, udtryk-

ke noget om omgangsformer og holdninger (den sociale og etiske dimension). Endelig kan sammenhængen mellem tekstens indhold og udtryksform (den æstetiske dimension) indgå i arbejdet med teksten.

Skønlitterære tekster er særligt velegnede, fordi de som oftest ikke fremstiller hændelser og sagsforhold udtømmende. Dermed lægger de op til, at eleverne skal digte med – med følelse, fantasi og forstand.

Differentierede undervisningsforløb

I den første, planlæggende fase er det vigtigt at overveje, hvilke aktiviteter der i den konkrete situation er mest velegnede i forbindelse med arbejdet med den pågældende litterære tekst eller sagtekst. Her følger en række forskellige forslag til konkrete aktiviteter i de tre faser, som et undervisningsforløb med fokus på tekstarbejdet kan deles op i:

Før læsningen (aktiveringsfasen)

Her kan eleverne opbygge læseforventninger, fx ud fra overskriften, billeder, statistikker, diagrammer, oversigter, bånd, video, associationsøvelser, aktivering af førviden, ordforråd og hypotesedannelse om tekst eller tema.

Under læsningen (læsefasen)

I denne fase skal eleven lytte og læse og få personlige oplevelser. Der er tale om aktiviteter dels til at genskabe, dels til at være med til at skabe teksten.

Det genskabende arbejde har som formål, at eleven får overblik over indhold og struktur, fx ved at få fat på informationer ved hjælp af nøgleord, sætningsforbindere, typografi og topografi, understregninger, billedrækkefølge, tegninger af handlingsforløbet, udfyldning af skemaer eller notater.

I det medskabende arbejde digter eleven med og udnytter tekstens tolkningsmuligheder til fx situationsspil og/eller elevproducerede tekster.

Efter læsningen (perspektiveringsfasen)

Her kan eleven sammenligne fx opstillede hypoteser med teksten, sammenfatte indholdet i resume eller referat og supplere med personlig stillingtagen.

Det er også en mulighed at nyskabe indholdet. Eleverne kan genskabe handlingen i et andet »sprog«, i en anden tid, med en ny synsvinkel, i en anden teksttype, fx collage, digt, læserbrev, artikel, eventyr, historie, tegneserie eller billedfrise.

Yderligere aktivitetsforslag til tekstarbejde

- Udfærdige ordkort, som indeholder væsentlige elementer i handlingen; finde logiske rækkefølger i disse ordkort. Fortælle mundtligt eller skriftligt.
- Udfærdige et billede, en collage, en plakat til hele teksten eller til særligt udvalgte steder i teksten.

- Fokuserer på begyndelsen og slutningen af tekstafsnit, da informationsværdien som regel er størst der. Eleverne kan derefter gætte, hvad der står imellem begyndelsen og slutningen.
- Udfærdige breve, som en person i teksten kunne skrive til en anden person i teksten. (*Wer könnte wem was schreiben?*)

Det skriftlige arbejde

Det er vigtigt, at eleverne i tyskundervisningen får mulighed for at samle mange slags skriveerfaringer, og at læreren hjælper dem med at udvide deres erfaringer. Det skriftlige arbejde skal indgå som en integreret del af et undervisnings-forløb.

Både i dansk og engelsk har eleverne stiftet bekendtskab med at fremstille skriftlige tekster. Det er derfor vigtigt, at tyskundervisningen gennem samarbejde med dansk- og engelsk-læreren videreudvikler elevernes interesse for skriveprocesser og skriveprodukter.

Forslag til skriveaktiviteter

Progressionen for den skriftlige fremstilling kan gå fra leg med sproget og associationsøvelser til egen tekstproduktion.

Eleverne kan fx arbejde med

- Alfabetøvelser, fx vælge et bogstav ud, finde ord i ordbogen eller hos kammeraterne og udfærdige en collage med bogstavet og de udvalgte ord.

- *Wortspiele*, hvor eleverne vælger et eller flere ord, som de prøver at illustrere ved hjælp af bogstaverne. En fortsættelse kunne være at gemme det valgte ord i en illustration, der viser ordets betydning:

b

he en verlasse n.

- *Meine deutschen Lieblingswörter*, hvor eleverne skriver yndlingsord ud fra fx ordets betydning, klang eller udseende.

Associationsøvelser kan tage udgangspunkt i et billede, et symbol, en person, en farve, et udtryk, eller et stykke musik. Fx kan eleverne lave en illustration, mens der afspilles et musikstykke, og skrive substantiver, verber og adjektiver ned, der passer til illustrationen. Eleverne kan dernæst danne sætninger med de udvalgte ord og forbinde dem til en sammenhængende tekst. Den færdige tekst kan fx anbringes under illustrationen, så tekst og billede danner en helhed.

At skrive digte på tysk

Digtformen kan på grund af enkel sætningsopbygning være en letoverskuelig tekst og lægge op til leg med sproget. Digte fra tyske og andre udenlandske unge, der også lærer tysk, egner sig godt som model for elevernes egen digtproduktion. Ideer til digtskrivning: Eleverne arbejder med tidsangivelser og kan fx skrive ugedagsdigte, månedsdigte, årstidsdigte; de kan skrive digte ud fra begrebspar, fx

by/land, krig/fred, kulde/varme,
jeg/min ven og før/nu.

At have nogen at skrive til

Det fremmer skrivelysten, når eleverne klart oplever, at skriveopgaverne er beregnet til at blive læst af andre. At fremstille breve og modtage svar kan således virke meget motiverende. Eleverne kan fx arbejde med brevets teksttypiske træk, kuvertudfyldning, personlige og officielle tiltaleformer, faste vendinger ved indledninger og afslutninger, og forholdet mellem brevets formål og valg af sproglige midler.

I forbindelse med klassekorrespondance og udvekslingsrejser kan eleverne opfordres til sammen med læreren, at lave et idekatalog, der kan give dem inspiration og valgmuligheder til produktion af tekster. Dette idekatalog kan fx indeholde:

- »persönliche Steckbriefe« i mange forskellige udformninger, personlige oplevelser, ønskeforestillinger og fremtidsdrømme
- beskrivelser af elevernes dagligdag, fremstillinger af danske stemningsbilleder, alternative turistbrochurer om elevernes hjemegn
- iagttagelser fra udvekslingsrejser.

Med udgangspunkt i klassens idekatalog kan eleverne arbejde med mange forskellige former for skriftlig fremstilling, som med fordel kan deles op i de faser, der kendetegner processorienteret skrivning, fx:

- En idefase, hvor emnet klargøres og ideproduktionen stimuleres.
- Idemylder, hvor eleverne skriver alle ideer ned uden at ordne/kategorisere dem efter indhold eller væsentlighed. Ved at fortælle en kammerat eller læreren om skriveideerne på forskellige tidspunkter i skriveforløbet, kan eleven få hjælp til at udvikle skriveideerne, stoffet og organiseringen.
- Første udkast, hvor indholdet er vigtigst. Eleverne sammenskriver deres tanker uden hensyn til syntaks og sprogrigtighed.
- Responsfasen, hvor eleverne eller læreren kommenterer teksten, stiller aktiverende spørgsmål og kommer med nye forslag til tekstens indhold. Efter behov kan der indlægges flere responsfaser, hvor skriveren kan få hjælp fra kammeraterne og læreren for at forbedre sin tekst og udarbejde sit andet udkast.
- Korrekturfasen, hvor eleven fokuserer på ordforråd, grammatik og stavning. Tidspunktet i undervisningsforløbet og elevforudsætningerne vil være afgørende for, hvilke grammatiske områder, der skal lægges vægt på. Elevernes produkter kan således være et velegnet udgangspunkt for det videre arbejde med sprog og sprogbrug.
- Renskrivningsfasen, hvor eleverne skal opmuntres til at gøre meget ud af teksternes lay-out, således at teksterne bliver interessevækkende for læserne.

Med edb som skriveredskab vil skriveprocessen lattes betydeligt.

Sprog og sprogbrug

For at øge elevernes bevidsthed om sprog og sprogbrug må læreren i dansk og fremmedsprog arbejde sammen. Både i dansk og i de fremmede sprog skal undervisningen gradvist udbygge deres bevidsthed – både om det enkelte sprog og dets brug, men også om sproglige regler generelt. Arbejdet med de fremmede sprog støtter også en mere præcis forståelse af modersmålet og dets anvendelsesmuligheder. Det skal vi som lærere udnytte.

Arbejde med ordforråd og orddannelse

Et godt ordforråd er helt afgørende for gode kommunikative færdigheder.

Ordforråd læres bedst i en sammenhæng, fordi ordene lagres og kaldes frem i grupperinger, der kan være bestemt af semantisk eller lydlig beslægtethed. Nogle eksempler på dette er:

- Som optakt til mange emneområder, kan eleverne udarbejde associationskæder som fx *Essen – Abendbrot: Brot, Milch, Cola, Salami, Würstchen, Käse, essen, trinken.*
- Under arbejdet med et emne kan eleverne få til opgave at samle nye ord i sagområder, fx *Kleider: Die Hose, der Pullover, der Rock, die Bluse, die Strümpfe.*

- Betydningsmæssigt beslægtede ord kan ordnes efter forskellige kriterier: Ordfamilier, fx efter substantiver, adjektiver og verber, som *Liebe, verliebt, sich verlieben.* Modsætningspar som *Liebe – Haß, Freude – Trauer/Ärger.* Synonympar som *froh, glücklich.*

Den første samtaleopgave om elevernes viden og forestillinger om de tysktalende lande kan fx give anledning til at lade eleverne arbejde med, hvilke nye ord de kan danne, fx: *Deutschland – die Deutschen, die Schweiz – die Schweizer.* Når eleverne tilsvarende giver deres medbragte ting betegnelser, er det oplagt at arbejde med forskellen mellem substantiver på dansk og tysk. I forlængelse af korte elevtekster om de medbragte genstande kan eleverne få til opgave at finde ud af, hvilke ordklasser de har brugt i deres tekst.

Når eleven enten skal gætte ords betydning eller selv producere nye ord, er det godt at lære nogle principper for orddannelse. Man skal derfor også gøre noget ud af at arbejde med

- sammensatte ord som *Reise+Tasche, Klasse+(n)+Fahrt+Kasse –*
- afledninger enten med fokus på forstavelsen, fx *un-, ent-, zer-: unfair, entdecken, zerbrechen* eller endelsen, fx *-in, -bar, -los: Schülerin, sichtbar, farblos.*

Eleverne kan opfordres til i grupper at konstruere nye ord. Disse kan være starten til korte tekster i form af for-

tællinger eller digte. For nogle grupper kan de også give nye samtalemuligheder ved at eleverne spørger hinanden indbyrdes: *Was bedeutet dieses Wort hier?*

Faste ord og vendinger

Der er her tale om faste udtryk og vendinger, der bruges i bestemte situationer, og som ikke umiddelbart kan oversættes.

I arbejdet med fx tiltaleformer og hilser ved møde eller afsked benyttes opgaver, der kan henlede elevernes opmærksomhed på forskelle mellem dansk og tysk. Nogle elever i klassen kan spørge fx en venskabsklasse eller en gæstelærer om, hvem de siger henholdsvis du og De til, hvem de siger fx *Wie geht's?* og *Wie geht es Ihnen?* til, og til hvem henholdsvis *Tschüs!* og *Auf Wiedersehen!* Derefter sammenlignes med tilsvarende brug på dansk. Oplysningerne kan endvidere danne udgangspunkt for rollespil for de andre i klassen.

Eleverne kan også lytte til to dialogversioner, hvor forskellige sociale relationer udtrykkes, bl.a. gennem brug af tiltaleformer. Eleverne får til opgave at notere, hvilke sproglige forskelle de lægger mærke til. Eller læreren kan give eleverne en liste med forskellige sproglige formuleringer af en invitation og lade dem diskutere, hvem der i hvert tilfælde taler til hvem.

Med disse eksempler er der tale om forskellige talemåder, der nærmest er

ritualiserede. Mange elever vil have svært ved at lære dem aktivt, men læreren kan henlede opmærksomheden på dem ved hjælp af lytteopgaver, hvor eleverne lytter efter bestemte udtryk, der kommer igen og igen.

I billedlige udtryk bruges ofte andre billeder end på modersmålet, fx *Abwarten und Tee trinken, ein Glückspilz, eine Schlafmütze sein, Hals- und Beinbruch*. Det kan være en udbytterig aktivitet at lade eleverne lytte efter bestemte faste udtryk og vendinger, fx i film.

Talesprog og skriftsprog

Når man taler, er der gode muligheder for at få budskabet igennem, bl.a. ved hjælp af tone, mimik og gestik samt gentagelser. Når man skriver, er en højere grad af sammenhæng og præcision nødvendig. Tegnsætning, afsnitsinddeling og layout er ganske vist med til at formidle betydning, men produktet er permanent, og man har ingen mulighed for umiddelbart at rydde eventuelle misforståelser af vejen fx vedrørende ordvalg eller høflighedsgrad.

For at udvikle et flydende talesprog er det godt, at eleverne ligesom på dansk kan anvende småord og fyldord, de såkaldte gambitter, der får samtalen til at glide, fx *aha, mm, wirklich! Ach? Klingt interessant! Moment mal, jaja, aber, also* etc. Disse fyldord kan indøves aktivt, men man bør også bruge nogen tid på dem ved lytteøvelser.

For at bevidstgøre eleverne om forskelle mellem tale- og skriftsprog, kan man parvis lade dem fortælle en historie, der optages på bånd. Derefter kan parrene indbyrdes bytte bånd, nedskrive historien fra båndet og give den en skriftlig form.

Forskellige teksttyper

Eleverne vil ofte have en sikker fornemmelse for de forskellige teksttyper, som fx dagbog og reklame eller diskussion og interview. Denne viden kan udnyttes, så eleverne først og fremmest kan arbejde med de træk, der er karakteristiske for forskellige teksttyper på tysk.

For at gøre eleverne opmærksomme på forskellige teksttypers udformning på tysk kan eleverne gruppe- eller parvis arbejde med at skifte teksttype, fx fra historie til graffiti eller badges, fra digt til billedcollage, tegneserie eller personligt brev. Derefter kan de læse deres produkter op for hinanden og sammenligne, hvilke indholdsmæssige og sproglige ændringer, der er sket. Eleverne kan også formidle samme emne ved parvis eller gruppevis at lave fx en dagbogsoptegnelse, et skuespil, en videoreportage til en tysk venskabsklasse eller et officielt brev til opslags-tavlen i den elektroniske postkasse for så til sidst at sammenligne produkterne i plenum og diskutere forskelle.

Læreren kan rette elevernes opmærksomhed mod tekstforbindernes funktion i en teksttype ved parvis at lade

dem udfylde huller i en tekst, hvor alle tekstforbindere mangler. Når de fx ud fra konteksten har prøvet at gætte sig frem til, hvad der kunne stå, får de samme tekst, denne gang med de oprindelige tekstforbindere. Herefter kan de sammenligne og diskutere deres valg i forhold til originaltekstens.

Grammatik

Arbejde med grammatik skal understøtte de kommunikative færdigheder. Derfor er det vigtigt, at eleverne bliver opmærksomme på, hvilken funktion grammatiske regler har i forskellige kommunikative sammenhænge. Det er ligeledes vigtigt, at eleverne bliver fortrolige med brugen af hjælpemidler i form af ordbøger og grammatiske oversigter. For at kunne benytte en ordbog hensigtsmæssigt må eleverne bl.a. kende forskellen på ordklasser.

I en situation, hvor en elev fx vil fortælle om en planlagt tur, får han måske behov for at kunne udtrykke fremtid, formodninger og ønsker. Dette kan gøres ved brug af præsensformer som på dansk, ved brug af modalverber og konjunktiv eller tidsadverbier som morgen eller nächste Woche. Tilsvarende må der arbejdes med modalverber, hvis opgaven er at gøre rede for, hvad man skal, må, gerne vil eller burde i løbet af weekenden. Den høflige brug af konjunktiv, fx *ich möchte*, eller den hypotetiske brug fx *ich würde* læres i første omgang som en fast vending.

Verberne er centrale betydningsbærende elementer i sætningen. Da morfologien er anderledes end på dansk, bør den øves og kædes sammen med tidsformerne i meningsfulde sammenhænge. I tilknytning til verbernes sammensatte tider, er det nødvendigt at arbejde med regler for tysk sætningsbygning. For at kunne få styr på, hvilke sætningsled der kan kædes sammen med forskellige verber, bør eleverne kunne identificere de centrale sætningsled: subjekt, verballed, subjektsprædikat, objekter og præpositionsforbindelser. Til det formål kan der parallel gruppevis arbejdes med sætningspuslespil, hvor eleverne udfylder kort for hvert sætningsled med et muligt ord. Herefter blandes kortene med sætningsleddene, og eleverne opfordres til at danne nye sætninger, fx de sjoveste, de korteste eller de længste.

Hvis eleverne skal fortælle om en oplevelse, vil de hurtigt få brug for især de personlige, possessive og henførende pronominer, fordi de er med til at skabe lokal sammenhæng i de fleste tekster.

Behovet for at kunne angive tid, sted og retninger vil lede arbejdet ind på præpositionerne, herunder den kasus, de styrer.

Det er oplagt at arbejde med bøjningen af artikler og adjektiver, når elever har brug for at udtrykke noget om størrelse, form, farve og egenskaber.

For at fremme elevernes mulighed for at tale og skrive i andet end korte hovedsætninger, at stille spørgsmål og fx fremsætte personlige holdninger og vurderinger, må man tage bisætnings- og infinitivkonstruktioner op.

Grammatikundervisningen lægges således til rette, at den giver eleverne lejlighed til at gøre sproglige erfaringer. Et sprogligt fænomen bør ikke præsenteres for eleverne, før de har mødt det i en række varierede sammenhænge gennem deres kommunikative brug af sproget.

Sprogtilegnelse

Den enkelte elevs tysk udvikler sig ved, at hun eller han danner og afprøver hypoteser om, hvordan det tyske sprog fungerer. Der er tale om formodninger, der kan være løsere antagelser, gæt og intuitive fornemmelser, som dog sjældent er fuldstændigt tilfældige. Eleverne prøver sig frem og vurderer, om formodningen bekræftes eller afkræftes.

Ved at lytte opmærksomt til elevernes sprog og analysere det får læreren et indblik i elevernes hypotesedannelse. Læreren bør være opmærksom på, at eleven ikke nødvendigvis arbejder »sjusket« og ukoncentreret, når hun eller han i samme tekst bruger både korrekte former og blandingsformer for samme fænomen.

Sprog udvikles, når eleven tør afprøve sine ideer i et trygt miljø. Hypoteseafprøvning med tilhørende feedback sker i tysktimerne fx ved pararbejde med billedkort. En elev beder en kammerat om et kort med *Kirche*, som kammeraten på grund af udtalen opfatter som *Kirsche*. Det, at eleven nu får et forkert kort, er en meget konstant form for feedback, baseret på mislykket kommunikation.

Samtalen er en anden, velegnet situation til afprøvning af hypoteser. Her kan den opmærksomme sprogbruger lære meget om, hvad der bliver forstået og ikke forstået – og hvilken effekt bestemte ord har på samtalepartneren.

Eleven har mulighed for at få feedback i forbindelse med det sprogstof, der arbejdes med, i arbejdet med ordbøger, samt i dialog med andre elever i klassen, læreren og tysktalende uden for skolen.

Der bliver kun tale om læring når eleven kan integrere det nye sprogstof med det gamle gennem aktiv bearbejdning, dvs eleven skal foretage sig noget med sproget eller sprogstoffet. Eleverne skal derfor have mulighed for at involvere sig i mange forskellige arbejdsformer, hvor hypotesedannelse og afprøvning kan foregå.

Holdninger til elevsprog og fejl

Det er et nødvendigt led i den sproglige udvikling at lave fejl. Ved at afprøve

sit sprog i fx en samtale tager eleven en kommunikativ risiko og er i fuld gang med at planlægge et indlæg i samtalen. Det er derfor vigtigt, at såvel lærer som kammerater ved noget om karakteristiske træk ved samtaler, som fx

- pauser, hvor man planlægger, hvad man vil sige
- ufuldstændige sætninger, fortællelser
- konstruktionsbrud, hvor eleven fx begynder på en sætning med *dass* eller *weil*, der opgives og ændres til en hovedsætning.

Såvel lærer som kammerater bør give den talende tid og være bevidste om hensigtsmæssig retteadfærd. Det er hele elevens sprog, der fortjener opmærksomhed – ikke bare fejlene. Fejl bør først rettes, enten når eleven beder om det eller ved afslutningen af aktiviteten. Når eleven har ro og tid til at tænke sig om og aktiverer sin viden om sproget, kan læreren ofte få ham eller hende til at identificere og rette egne fejl. Det er ofte en bedre strategi, end at læreren retter. Læreren må dog altid være indstillet på, at fejlretningen ingen effekt har, fordi eleverne endnu ikke er klar til at optage det nye i deres sproglige system.

Strategier

Kommunikationsstrategier kan eleverne anvende, når de ikke umiddelbart kan udtrykke det, de gerne vil, fx

- omskrive de manglende ord eller udtryk – fx *ein Tier mit langen Ohren* i stedet for *Kaninchen*

- bruge et overbegreb – fx *Blumen* i stedet for *Rosen, Tulpen, Nelken*
- søge hjælp hos samtalepartneren – fx *Wie sagt man das...? Ich komme nicht drauf.*

Lytte- og læsestrategier har mange fællestræk og omtales således her under et. Det er lytte- eller læsehensigten, der bestemmer den måde, vi lytter eller læser på. Det er derfor vigtigt, at eleverne ligesom på modersmålet kan indstille deres lytning eller læsning efter det, de ønsker at opnå.

I lytte- og læseprocessen har eleverne mange kilder at trække på for at nå frem til en forståelse af teksten. Eleverne kan opbygge forventninger til tekstens indhold, fx ud fra teksttypen, tekstens overskrift, kendskab til afsenderen, billedmateriale, egennavne og stednavne samt tidsangivelser.

Eksempler på fremgangsmåder er: Orienterende lytning eller læsning, der anvendes, når modtageren ønsker at orientere sig bredt om indholdet, fx i en avis. Selektiv lytning eller læsning udnyttes, når modtageren søger specifikke informationer, fx i et fjernsynsprogram eller en køreplan. Kursorisk lytning eller læsning fokuserer på de vigtigste informationer i teksten, og i sjældnere tilfælde bruges totallytning eller -læsning, når modtageren skal forstå alt, fx i en opskrift eller en kort telefonbesked.

En kombination af to eller flere af disse fremgangsmåder er ofte det mest hensigtsmæssige.

Læringsstrategier kan lette tilegnelsen af det fremmede sprog. For at understøtte tilegnelsen af ordforrådet kan læreren opmuntre eleverne til at udarbejde personlige ordbøger, hvor de fx skriver lister over de for dem vigtige ord i forbindelse med et bestemt tema i undervisningen. Senere skriver eleverne disse ord ind i fx et associationsnet eller en oversigt eller indfører dem på tegninger, så de bliver sat i forbindelse med allerede kendte ord. Eleven beslutter måske også at sige 20 af ordene højt, hver gang hun eller han har fat i sin ordbog.

Det er nødvendigt at eleverne præsenteres for forskellige strategier i omgangen med det tyske sprog, men vigtigst er det, at eleverne efterhånden kan anvende strategier, der er hensigtsmæssig for dem, således at de kan tilegne sig tysk på egen hånd og lære videre på egen hånd.

Det tværfaglige og projektorienterede arbejde

Tyskundervisningen tilstræber at åbne det faglige stof, således at eleverne får udsyn og perspektiv og opnår en helhedsforståelse af et emneområde, samtidig med at de kan anvende og udbygge deres tyskkundskaber og -færdigheder.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er pejlemærker ved tilrettelæggelsen af undervisningen. I afsnittet om Kultur- og Samfundsforhold anføres områder, der lægger op til forskellige grader af perspektivering. Det vil derfor være et valg i tilrettelæggelsen sammen med eleverne at beslutte omfanget af et emne. Når eleverne fx har valgt et emne som *Familie und Wohnen* kan forskellige elevgrupper fokusere på fx sociale, etiske, æstetiske og økonomiske aspekter og opdage, at de har brug for viden, færdigheder og metoder fra andre fag.

Udgangspunktet for et tværfagligt samarbejde kan også være et emne eller en problemstilling, som lærer og elever, uanset fag, tillægger selvstændig værdi fx i kraft af et alment menneskeligt indhold. Herved ændrer perspektivet sig til overvejelser over, på hvilke områder det vil være velbegrundet og oplagt at bruge arbejdsmetoder, færdigheder og viden fra tyskfaget.

Emnet kan fastlægges i en proces, hvor der arbejdes med brainstorming og vægaviser. Lærerne fra forskellige fag finder sammen med klassen frem til et emne, der kan skabe inspiration. Den næste fase er at finde frem til centrale problemstillinger. Eleverne er med til at samle stof ind: billeder, tekster, musik og artikler. De registrerer, hvad de umiddelbart kan høre, se og læse i deres omgivelser (litteratur, film, radio, tv og eventuelt erfaringer fra rejser).

I forbindelse med et tværgående emne som fx 'Livskvalitet' kan eleverne arbejde med familiestruktur og boligformer, indkøbsvaner, fritidsliv, offentlige bygninger og musikkultur i Danmark og andre lande.

En del af det overordnede emne 'Livskvalitet' kan indeholde adskillige tysk-faglige aktiviteter. Eleverne kan fx indsamle informationer om livsværdier for tysksprogede familier herunder jævnaldrende tysksprogede unge. Eller de kan udarbejde interviewskemaer og interviewe personer, som de kun kan kommunikere med på tysk. Det tysk-faglige arbejde kan give mulighed for elevernes overvejelser om egne livsværdier og forventninger til fremtiden. Ved at bevæge sig fra det, eleverne umiddelbart kan se, til en nærmere refleksion over, hvilke politiske/økonomiske og menneskelige forestillinger, der kan ligge bag ved det set, kan eleverne udvikle international forståelse og forståelse af egen kultur.

Forslag til samarbejds muligheder for tysk faget

Ved planlægning af tværgående emner er det hensigtsmæssigt at overveje ud fra hvilke faglige indfaldsvinkler og i hvilke sammenhænge, man periodevis vil arbejde tværfagligt. En historisk og/eller samfundsmæssig synsvinkel er fx oplagt i et emne som 'Familien før og nu. Her får eleverne mulighed for sammenlignende undersøgelser om familie-, børne – og ungdomsliv før og

nu, og de kan anvende og udbygge kundskaber og færdigheder fra forskellige undervisningsfag. Et emne som fx ‘Ungdomskulturer i dag’ kan give anledning til, at elevernes sproglige og kulturelle viden udfordres ved fx at undersøge, hvordan unges kultur kommer til udtryk i det tysksprogede område, hovedsagelig gennem litterære tekster og sagtekster.

Som eksempler på tværgående emner, hvor eleverne kan anvende og uddybe deres tyskkundskaber med henblik på udsyn og perspektiv, kan nævnes: Børne- og ungdomskultur i andre lande – Vi og de andre – Kunst og kultur – Livskvalitet og livsbetingelser – Normer og værdier – Menneskerettigheder – Mure og grænser – Miljø og energi.

Nogle eksempler på tyskfagets muligheder i projektorienteret sammenhæng er

- Forud for udvekslinger og sproglejrskoler kan eleverne arbejde med metoder til at foretage undersøgelser i praksis: interviewteknik, videoteknik, databasesøgning og elektronisk tekstbehandling. Det tværfaglige arbejde kunne resultere i fremstilling af brochurer, aviser, diasserier eller film om egen by, henvendt til en bestemt målgruppe.
- Tyskholdet kan deltage i opbygningen af en by med en række butikker, der indeholder forskellige varer. Byens indbyggere repræsenterer forskellige socialgrupper

såvel i som uden for arbejdslivet. Eleverne udarbejder en række rollespil, der fx kan foregå i byens turistbureau, erhvervscenter, bibliotek, skole eller hjem. Her er der mulighed for at inddrage andre fag i fx beregninger, layout og tekstbehandling.

Erfaringer med projektorienterede arbejdsformer

For at eleverne bedre kan få øje på tyskfagets muligheder i en tværfaglig og projektorienteret sammenhæng, er det vigtigt, at de gennem den daglige undervisning har gjort erfaringer med en eksperimenterende og praktisk-musikalsk undervisning.

Indsigt i projektarbejdsformens forskellige muligheder med hensyn til udtryksformer, og færdigheder i brugen af dem, giver såvel eleverne som tysklærerne delvis nye roller og opgaver – i et tæt samarbejde med andre faglærere og med formidling af tysk som et sprog og kulturfag med grænseflader til andre fag.

Intern evaluering og undervisnings-differentiering

Den interne evaluering sker med udgangspunkt i det faglige og er en integreret del af den daglige undervisning. Evalueringen er således ikke en kontrol, men et udviklingsredskab.

Jævnlig samtaler med en elev eller elevgrupper om, hvad vi har lavet, hvorfor vi har gjort det, hvordan vi har arbejdet og hvad vi har lært, er helt central i den interne evaluering. Den personlige samtale understreger, at det er *elev*, der er udgangspunktet – og ikke undervisningsstoffet. Samtidig er den tilbagevendende samtale medvirkende til, at eleven bliver bevidst om, hvad han/hun er god til, og hvad han/hun kan blive bedre til i den proces, det er at lære tysk.

Evalueringen kan fokusere på alle undervisningens aspekter, fx materialer, samarbejde og udbytte i form af færdigheder og viden. De centrale kundskabs- og færdighedsområder er pejlemærker ved undervisningens tilrettelæggelse og evaluering.

I den faglige sammenhæng skal evalueringen give eleven eller grupper af elever mulighed for selv at vurdere udbyttet af et undervisningsforløb – og dermed også give dem mulighed for ud fra erfaringerne og resultaterne at foreslå nye fokusområder i kommende undervisningsforløb.

Det kan være en god idé at lade eleverne foretage selvevaluering ud fra nogle konkret formulerede spørgsmål, evt. i form af et spørgeskema. Spørgsmålene kunne fx være: *Hvad var let? Hvad var svært? Hvad var sjovt? Hvad lærte du især meget af? Hvad vil du gøre anderledes/bedre i næste forløb?*

Svarene kan efterfølgende anvendes som udgangspunkt for samtalen med eleven, grupper af elever eller hele klassen.

Samtalen kan også tage udgangspunkt i spørgsmål, der går på samarbejdsformer og arbejdsteknikker, fx arbejdet i par, gruppe eller klasse, fokuserende på gættestrategier, ordbogsarbejdet, processkrivningen eller den mundtlige kommunikation.

Læreren gennemgår og evaluerer egen planlægning af undervisningsforløbet, efter at det er afsluttet og efter samtalerne med eleverne. Disse overvejelser og konklusioner bliver derefter det naturlige udgangspunkt for planlægningen og gennemførelsen af kommende undervisningsforløb.

Ved evaluering af eksempelvis skriftlig kommunikation er flere evalueringstyper mulige:

- Ordforråd. De ord, der skal prøves, sættes ind i en ny sammenhæng eller skrives i en udfyldningsopgave.
- Skriftligt at udtrykke en kommunikativ hensigt til en bestemt modtager. Der anvendes de sprog-

lige midler og strukturer, der er øvet.

- Kultur- og samfundsforhold, hvor eleven redegør for en sammenhæng eller besvarer indholdsspørgsmål.
- Formålsbestemt læsning og lytning, hvor de ovenfor beskrevne elementer kan indgå (ordforråd, skriftlige formuleringer gående på bestemte sproglige midler og strukturer, besvarelse af indholdsspørgsmål i forbindelse med et gennemgået emne).

Ved evaluering af mundtlig kommunikation kan flere af de ovenfor nævnte evalueringstyper anvendes. Andre eksempler er:

- Eleverne har arbejdet med læse- og lyttestrategier og har fundet nøgleord, der afdækker væsentlige og typiske sider af en teksts indhold. Eleven – eller flere elever – bruger de fundne nøgleord til en mundtlig fremlæggelse af tekstens indhold. Evalueringen går på forståelsen og på, om eleven kan bruge sproget aktivt i sammenhæng.
- Eleverne har forskellige tekster om det samme emne. Når eleverne har gennemarbejdet egen tekst, fremlægger og diskuterer de i mindre grupper indholdet i teksterne.
- Eleven associerer ord til et billede. Resultatet diskuteres på tysk i par eller grupper. En fælles tekst formuleres og fremlægges for klassen.

Optagelse af elevernes mundtlige sprog på lydbånd eller video, giver mulighed for at følge elevernes sproglige udvikling over tid.

Undervisningsdifferentiering

Undervisningsdifferentiering bygger både på forskellighed og på fællesskab. Klassens eller holdets fællesskab er det grundlæggende princip i differentieringen. Og den interne evaluering er udgangspunktet for tilrettelæggelsen af en undervisning, der tager hensyn til elevernes forskellige forudsætninger.

I den differentierede undervisning er der tale om en elevrolle, hvor eleverne udvikler en bevidsthed om og en vilje til at tage et medansvar for egen læring. Eleverne udvikler sig, samtidig med at de er en del af et fællesskab. I det hele taget er elevens selvtillid i arbejdet med at lære tysk en afgørende faktor i den enkeltes sproglige udvikling. Det er derfor vigtigt at hjælpe eleven med at finde frem til de strategier, der kan kompensere for eventuelle vanskeligheder.

Lærerens rolle er vejlederens. Læreren hjælper eleven til at sætte sig realistiske mål – og til at gennemføre dem. Desuden er det vigtigt, at læreren støtter eleverne i at inddrage varierede, praktisk-musiske udtryksformer i arbejdet.

Skiftende organisationsformer, ikke mindst par- og gruppearbejdsformen indebærer, at eleverne i den differen-

tierede undervisning kan bruge hinanden som læringspartnere. Samtidig er det vigtigt, at eleverne bliver opmærksomme på, hvordan skiftende organisationsformer støtter sprogtilegnelsen. Samtalen mellem læreren og eleverne og mellem eleverne indbyrdes er med til at give eleverne indsigt i det at lære tysk – og i øvrigt kvalificere dem til gradvist at tage medansvar for undervisningen og egen læring.

Konkret vil starten på et differentieret undervisningsforløb i tysk omfatte en samtale med eleverne om arbejdets art, målsætning, indhold og forventninger. Derefter vil undervisningsforløbet kunne falde i følgende tre faser: en introduktions- eller idefase, en bearbejdningsfase og endelig fremlæggelse af produkt med evaluering.

Introduktion

Indledningen til et undervisningsforløb bør foregå i fællesskab i form af en aktivering af elevernes forskellige forudsætninger med hensyn til parathed, begrebsverden, ordforråd og erfaringer.

Præsentation af rammen for arbejdet: hvad skal læres og hvordan hænger det sammen med det tidligere? Hvad gør læreren og hvad gør eleven?

Følgende eksempler på aktiviteter kan være med til at sætte eleverne i gang:

- planchefremstilling med billeder og ord som association til »emneoverskriften«

- kort tekstudsnit som udgangspunkt for hypotese om indholdet
- opskæring af tekst i delafsnit med gæt om, hvad der kan følge efter
- ordkort til stimulering af forventning og nysgerrighed.

Det er vigtigt, at målene står klart for lærer og elever, og at de er enige om den konkrete planlægning af undervisningsforløbet: *Hvad skal vi arbejde med? Hvorfor? og Hvilke samarbejdsformer vil vi benytte?*

Den fælles samtale med eleverne på denne baggrund om de muligheder, undervisningsforløbet rummer, er af betydning for beslutninger om arbejdets endelige udformning.

Bearbejdning

I det videre forløb arbejdes der mere detaljeret med såvel det indholdsmæssige som det sproglige.

I denne fase vil det være hensigtsmæssigt, at arbejdet er bestemt af elevens valg af aktivitet ud fra opstillede muligheder (gerne i samarbejde/samråd med andre). Differentieringen ligger i (bevidste) valg mellem forskellige aktiviteter og i arbejdet med åbne opgaver, der kan løses produktivt, kreativt og selvstændigt. Den enkelte elev skal have mulighed for i samarbejdet at erkende egen muligheds grænse, erkende, hvad han/hun er god til, og hvad han/hun kan blive bedre til – og i øvrigt lære at give og modtage hjælp.

Det vil ofte være en god hjælp i det løbende arbejde, at elevgrupperne fører en protokol eller en dagbog over arbejdets gang. Her noteres fx mål, eventuelt hjemmearbejde, aftaler, planer og kommentarer af forskellig slags. Notaterne i en sådan protokol vil kunne fastholde aftaler i gruppen og senere kunne danne et godt udgangspunkt for den løbende, fælles evaluering af læringsprocessen.

Produkt og evaluering

I denne afsluttende fase er der en række muligheder:

- Mundtlig fremlæggelse i klassen af produkt og proces, fx ud fra udstilling, lyd og dias, (oplæg til) videooptagelse, rollespil eller simulationsspil, ny planche med ord, »avis« eller »brochure«, rapport, hvor emnet præsenteres gennem forskellige teksttyper, fx digt, prosa, reklametekst, slogan, annonce, læserbrev.
- Evaluering af enkelte dele af eller hele undervisningsforløbet. Først individuelt, skriftligt, derefter mundtlig drøftelse om konsekvenser heraf for klassen/for den enkelte elev.
- Oplæg til klassen om nye mål og aktiviteter, herunder også udenfor klasseværelset.

Et afsluttet arbejde bør åbne nye muligheder – og engagere eleverne til fortsat *brug* af det tyske sprog.

Inddragelse af ny informationsteknologi

Inddragelse af informationsteknologien i tyskundervisningen sker først og fremmest gennem tekstbehandling, men også gennem elektronisk post, databaser, interaktive medier og fagspecifikke programmer.

Tekstbehandling

Tekstbehandlingens muligheder for nemt at rette, slette eller tilføje tekst betyder, at eleverne i langt højere grad afprøver forskellige ideer og udkast til formuleringer, ligesom disse muligheder kan føre til en grundigere bearbejdning. Eleverne får let ved at ændre i tekst og layout, og det bliver nemt at gemme en tekst eller et udkast til en tekst fra én time til en anden. Et fælles produktansvar gør den enkelte elev mere bevidst om hans eller hendes indsats i processen.

I den differentierede undervisningssituation kan forskellige elever beskæftige sig med forskellige, skriftlige aktiviteter samtidig – enten enkeltvis eller i par eller mindre grupper.

Lærerens arbejde med at stille differentierede skriveopgaver lettes. Læreren kan udforme forskellige oplæg, der kan variere i teksttype eller grad af sproglig støtte. Og oplæggene kan umiddelbart genbruges og dele af det kopieres.

Elektroniske ordbøger og stavekontrol

En vigtig hjælpefacilitet i arbejdet med den elektroniske tekstbehandling i tyskundervisningen er de elektroniske ordbøger, som dog kræver en del øvelse i hensigtsmæssig anvendelse.

En anden, vigtig hjælpefacilitet er »stavekontrollen«, der kan henlede elevernes opmærksomhed på orddannelse og stavfejl. Eleverne skal forstå, hvordan disse programmer fungerer – med de muligheder og begrænsninger, som de indebærer.

Ideer til skriveøvelser

Planlægning og organisering af stof: Eleverne brainstormer i smågrupper ud fra skriveoplæg. Nøgleord og -sætninger skrives ned – og organiseres i en rækkefølge og sammenhæng, der giver teksten mening. Dette er desuden en god mulighed for målrettet arbejde med flyt-/klip-funktionen.

Eksempler på skriveøvelser, der kan udvikle tekstproduktion:

- Stafetskrivning, hvor eleverne i 5-10 minutter, parvis eller enkeltvis, sidder ved en maskine, læser den tekst, der allerede er skrevet, skriver videre på teksten – og når tiden er gået, skifter eleverne til den næste maskine.
- Eleverne skriver en sammenhængende tekst, der bygger på korte nøglesætninger, skrevet af læreren.
- Videregivelse af informationer i form af brev eller »avis« til foræl-

drene på tysk: »nyt fra tysktimerne«.

- Eleverne skriver en tekst og fjerner derefter ord fra teksten. Det bliver andre elevers opgave at rekonstruere teksten. Den oprindelige tekst er »gemt« som facit.
- Eleverne kan skrive en historie med udgangspunkt i ”historierouletten”, hvor de får stadig flere oplysninger at skrive ud fra, fx tid, sted, personbeskrivelser og konflikter og deres løsning. Efter samme princip kan eleverne arbejde med at skrive fx eventyr og science-fiction.

Elektronisk post – datakommunikation

Elektronisk post eller datakommunikation giver adgang til en direkte og hurtig kontakt med elever og lærere i andre lande og dermed mulighed for at styrke interkulturel forståelse.

Arbejdet med elektronisk post kan tilrettelægges på flere forskellige måder: Som telekonferencer, som udveksling af informationer om dagsaktuelle emner eller som længere undervisningsforløb. Telekonferencer indebærer ofte, at tyskelever fra flere lande indsender bidrag til et forud aftalt emne.

Når der er enighed om et emne, er det vigtigt at beskrive forløbet så præcist som muligt og at lave klare, forpligtende aftaler om tidsrammen.

Kontakten til andre europæiske skoler, der også har tysk som fremmedsprog

(fx i Ungarn, Holland, Sverige, England) giver god og jævnbyrdig kommunikation på tysk.

Telefaxen kan supplere arbejdet med elektronisk post, idet den også kan overføre billeder, avisartikler, tegninger og fotos.

Fagspecifikke programmer

Her er der tale om edb-programmer, der rummer et færdigt indhold af øvelser, tekster eller simulationer, som eleverne kan arbejde med.

Det er afgørende, at læreren har kriterier for, hvordan de enkelte undervisningsprogrammer målrettet kan bidrage til undervisningen i tysk. Ligeledes er det vigtigt at være opmærksom på, hvilket sprogsyn programmet bygger på, fx grammatiske udfyldningsprogrammer, der måske ikke indgår i nogen sproglig eller indholdsmæssig sammenhæng.

Nogle afgørende kriterier i lærerens vurdering af de enkelte undervisningsprogrammer er,

- Om programmet giver anledning til kommunikation eller anden funktionel inddragelse af tysk i undervisningen.
- Om programmet er en hjælp ved den praktiske gennemførelse af

princippet om undervisningsdifferentiering.

- Om programmet kan indgå i en konkret undervisningsmæssig sammenhæng.

Cd-rom baserede programmer

Cd-rom pladen kan indeholde meget store mængder data: film, enkelt-billeder, tekst og lyd. Simulationer er en kombination af billeder, lyd og tekst (på videopladen også filmsekvenser), hvor eleven stilles over for realistiske situationer eller forskellige løsninger på problemstillinger. I en kombination af billede og lyd er det eleven, der helt eller delvist styrer indholdet. Mange af disse simulationer lægger naturligt op til tværfaglighed.

Med et enkelt multimedieværktøj kan en gruppe elever – med udgangspunkt i et emne eller projekt – samle og præsentere eksempler på tyske tekster, sange, illustrationer og tale. Den elektroniske form giver netop mulighed for at redigere og samle de enkelte dele til en helhed.

Arbejdet med de cd-rom baserede programmer stiller store krav til eleverne om at kunne arbejde målrettet med informationsindsamling samt bearbejdning og formidling af disse informationer.

Bekendtgørelse om folkeskolens afsluttende prøver m.v. og om karaktergivning i folkeskolen

Folkeskolens afgangsprøve

Tysk

§ 31. Prøven er mundtlig.

Stk. 2. Der opgives et alsidigt sammensat tekstudvalg på 30-40 normalsider af passende sværhedsgrad, omfattende skønlitteratur og sagprosa. Herudover opgives ikke-skrevet materiale, for eksempel billeder, lyd og video.

Stk. 3. Prøveoplægget består af skrevet og talt tysk, eventuelt kombineret med billedmateriale. Det skrevne oplæg skal have en længde af ca. 1 normalside og det talte oplæg en varighed af 2½ – 4 minutter. Oplægget skal have indholdsmæssig sammenhæng med det opgivne stof og være ukendt for eleven.

Stk. 4. Eleven får 20 minutters forberedelsestid og må anvende ordbøger og tage notater.

Stk. 5. Prøven foregår på tysk. Den består i elevens redegørelse for det ukendte oplæg samt en samtale om indholdet, hvori også relevante dele af det opgivne stof inddrages. Der prøves i kommunikative færdigheder, herunder lytte- og læseforståelse samt mundtlig sprogfærdighed.

Der lægges vægt på, at eleven kan udtrykke sig forholdsvis klart i et enkelt sprog. Der gives én karakter.

Folkeskolens udvidede afgangsprøve

Tysk

§ 41. Prøven er skriftlig og mundtlig.

Stk. 2. Den skriftlige del af prøven omfatter en opgave i skriftlig fremstilling.

Til besvarelsen gives der 3 timer. Eleven skal i overensstemmelse med opgaven kunne udtrykke sig forståeligt og hensigtsmæssigt i en sammenhængende skriftlig fremstilling, der i det væsentlige er sprogligt korrekt. Der gives én karakter.

Stk. 3. Ved den skriftlige del af prøven må der anvendes ordbøger og grammatiske oversigter.

Stk. 4. Til den mundtlige del af prøven opgives der et alsidigt sammensat tekstudvalg på 50 – 60 normalsider af passende sværhedsgrad, omfattende skønlitteratur og sagprosa. Herudover opgives ikke-skrevet materiale, for eksempel billeder, lyd og video.

Stk. 5. Prøveoplægget består af skrevet og talt tysk, eventuelt kombineret med billedmateriale. Det skrevne oplæg skal have en længde af ca. 1 normalside og det talte oplæg en varighed af 2½ – 4 minutter. Oplægget skal have indholdsmæssig sammenhæng med det opgivne stof og være ukendt for eleven.

Stk. 6. Eleven får 20 minutters forberedelsestid og må anvende ordbøger og tage notater.

Stk. 7. Prøven foregår på tysk. Den består i elevens redegørelse for det ukendte oplæg samt en samtale om indholdet, hvori også relevante dele af det opgivne stof inddrages. Der prøves i kommunikative færdigheder, herunder lytte- og læseforståelse samt mundtlig sprogfærdighed. Der lægges vægt på, at eleven kan udtrykke sig klart, herunder i det væsentlige sprogligt korrekt. I vurderingen indgår elevens kendskab til kultur- og samfundsforhold i tysktalende lande. Der gives én karakter.

Medlemmer af læseplansudvalget for fremmedsprog (II)

Formand:

Professor Kirsten Haastrup.

Seminarielektor Inge Dahlgaard.

Lektor Christiane Hach.

Lektor Solveig Gaarsmand, Skole og Samfund.

Overlærer Kai Frederiksen, Danmarks Lærerforening.

Sekretær:

Pædagogisk konsulent Steen Harbild.

Faghæfter

- 1 Dansk
- 2 Engelsk
- 3 Kristendomskundskab
- 4 Historie
- 5 Samfundsfag
- 6 Idræt
- 7 Musik
- 8 Billedkunst
- 9 Håndarbejde
- 10 Sløjd
- 11 Hjemkundskab
- 12 Matematik
- 13 Natur/teknik
- 14 Geografi
- 15 Biologi
- 16 Fysik/kemi

17 Tysk

- 18 Fransk
- 19 Dansk som andetsprog
- 20 Færdselslære
- 21 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab
- 22 Uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering
- 23 Tekstbehandling
- 24 Teknologi
- 25 Medier
- 26 Fotolære
- 27 Filmkundskab
- 28 Drama
- 29 Arbejds-kendskab
- 30 Latin

**Undervisnings
ministeriet**